

EAST ROUTE

Graveleers van de vrijheid,

*Op 4 mei herdenken we de oorlogsslachtoffers, op 5 mei vieren we dat ons land dit jaar **80 jaar** in vrijheid leeft. De angst toen de Duitsers ons land binnenvielen tijdens de Meidagen in 1940. De vier daaropvolgende onzekere bezettingsjaren vol met wantrouwen en slachtoffers onder onze bevolking. En dan in 1945 opnieuw hevige gevechten tussen de Duitsers en de geallieerden om Nederland te bevrijden. Vijf oorlogsjaren zonder echte vrijheid. Ik heb het zelf niet meegemaakt, maar de verhalen die je onderweg tijdens deze historische graveltocht tegenkomt vertellen je meer over hoe dit geweest moet zijn. Het maakt indruk op mij, en ik voel me dankbaar dat ik in deze vrijheid mag leven.*

OPDAT WIJ NIET VERGETEN.

Drie routes

Dit jaar heb ik drie verschillen 'routes gemaakt; EAST, CENTER en WEST. Elke route heeft een ander startpunt, maar ze zijn allemaal 145 kilometer lang. Deze drie verschillende routes zijn op eigen gelegenheid op ieder moment te fietsen. Uiteraard kom je langs heel erg veel oorlogshistorie onderweg en dat is in deze briefing allemaal gebundeld.

DEFEND / RESIST / LIBERATE

De monumenten of plekken die je tegenkomt in deze historische gravelride zijn te verdelen in drie verschillende categorieën: verdedigen (DEFEND), verzetten (RESIST) en bevrijden (LIBERATE). We verdedigden ons land op de Grebbeberg in de Meidagen, de jaren die volgde waren er veel pogingen van verzet en vervolgens werd ons land op 5 mei 1945 in Wageningen bevrijd! De oorlogsmonumenten en restanten van verdedigingswerken zijn de sporen in het landschap die vandaag de dag, 80 jaar later, nog steeds zichtbaar zijn.

EAST-route

Deze route start bij Camping Oosterbeekse Rijnsoever in Oosterbeek; in het hart van de Slag om Arnhem. De route komt langs heel veel gedenktekens en herinneringen aan Operation Market Garden in 1944. Uiteindelijk komt deze route bij het meest noordelijke puntje uit bij De Erebegraafplaats in Loenen, waarnaar je via de Posbank weer richting Oosterbeek fietst. In totaal fiets je met deze route langs 32 monumenten en kom je daarmee op de plekken waar in totaal 6.642 mensen sneuvelden voor onze vrijheid.

Selfsupported ride

De Liberation Ride is een self-supported fietstocht die je kunt rijden met GPS, de routes vind je op Komoot. Bij ieder monument dat je tegenkomt heb ik de oorlogshistorie en achtergrondverhalen opgezocht, die je in dit routeboek kunt lezen. Als je deze informatie vooraf doorleest maakt de fietstocht nóg meer indruk. De deelname en het routeboek met alle achtergrondinformatie zijn gratis. Zeker op 5 mei kom je onderweg andere graveleers van de vrijheid tegen. Je kunt deze rit natuurlijk ook een andere keer in het jaar rijden, of een dagje eerder, op 4 mei.

Jouw missie onderweg

Sta stil bij de vrijheid waarin wij hier in Nederland nu leven. Stap onderweg eens van de fiets om de monumenten van dichtbij te bekijken. Het is geen wedstrijd of KOM-jaag-route. De routes zijn vrijwel allemaal over fietswegen, maar soms is er een klein stukje wandelpad of een heen-en-weertje noodzakelijk om bij een monument te komen, stap dan even van de fiets en gedraag je extra netjes aan de mede-natuur-genietters die je tegenkomt.

Geniet, van de vrijheid op de fiets!

Bart Veldhuizen (06 - 29 44 56 30)

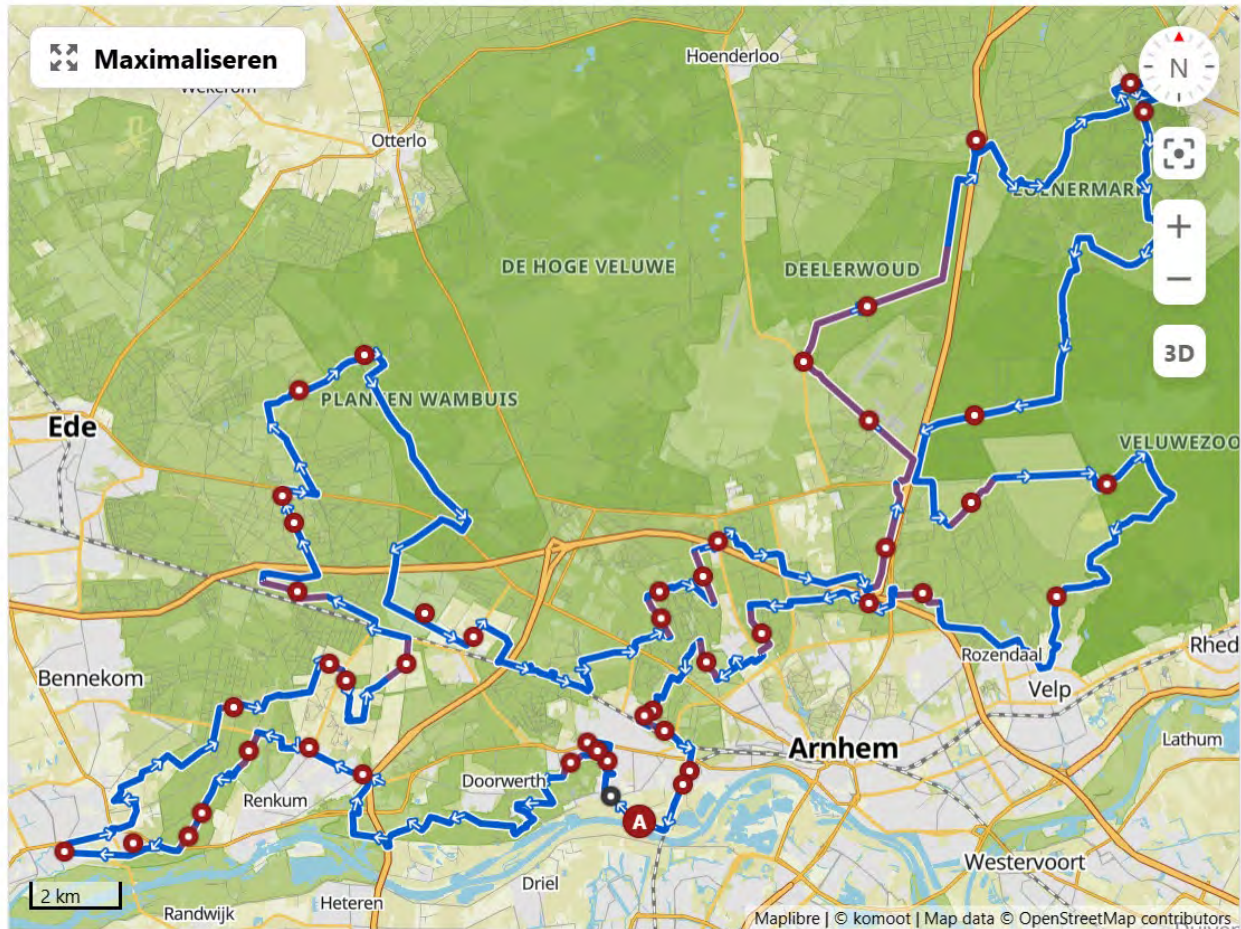

Monumenten

Monument	Naam	Kilometer	Slachtoffers
1	Oude kerk Oosterbeek & Angels of Arnhem	1	0
2	Voormalig noodhospitaal Tafelberg	2	0
3	Airborne monument & Museum	3	0
4	Pathfinder anti-tankkanon	3	0
5	Gedenknaald doodgeschoten burger Heveadorp	6	13
6	Airborne monument Heelsum	14	0
7	Dropzone X	15	0
8	Vergissingsbombardement Wageningen	21	40
9	Bevrijding & Hotel de Wereld	23	0
10	Gevechten bij werkkamp 't Wijde Veld	44	8
11	Vensters op het Verleden - Ginkelse Heide	45	300
12	Incredible officer Sims - Ginkelse Heide	46	3
13	Operation Pegasus I & II Heidebloemplas	47	28
14	Boerderij Mossel	51	0
15	Stirling LJ 883 Planken Wambuis	55	6
16	Crash van de Dakota van Luitenant David Lord	60	7
17	Glider Monument	61	229
18	Memorial 1st Airlanding	63	7
19	De schuttersputjes	64	0
20	Arnhems Oorlogsmuseum 40-45	73	0
21	Fliegerhorst Deelen + Museum	84	0
22	Gedenkgefusilleerde - Woeste Hoeve	91	117
23	Nationaal ereveld Loenen	97	4000
24	Neergestorte Lancaster R5551 bommenwerper	111	7
25	Gedenksteen voor gefusilleerde Emmapyramide	125	10
26	Gedenksteen voor gefusilleerde Rozendaal	127	3
27	April-Mei-staking	133	19
28	Voor de Dakota FZ626	138	5
29	Air Despatch Monument	142	79
30	Airborne militaire begraafplaats	142	1759
31	De Gronert-Tweeling	145	2
32	Spoorbrug Oosterbeek	145	0
			6642

Liberation Ride 2025 - EAST-route vanaf Camping Oosterbeekse Rijnoever

Lengte: 146 km
 Hoogtemeters: 780 hm
 Verwachte fietstijd: 6-8 uur
 Aantal monumenten: 33
 Slachtoffers: 6649
 Start-Finish: Camping Oosterbeekse Rijnoever

WEGTYPES

- **Singletrack:** 13,3 km
- **Pad:** 79,3 km
- **Toegangsweg:** 122 m
- **Fietspad:** 35,5 km
- **Straat:** 5,42 km
- **Weg:** 12,3 km
- **Onbekend terrein (niet op kaart):** < 100 m

ONDERGRONDEN

- **Onverhard:** 75,6 km
- **Verhard gravel:** 15,1 km
- **Kasseien:** 4,95 km
- **Verhard:** 20,3 km
- **Asfalt:** 29,7 km
- **Onbekend:** 374 m

Oude Kerk Oosterbeek & de Angel of Arnhem

Plaats: Oosterbeek
 Aantal slachtoffers: veel, exacte aantal onbekend
 Datum: september 1944

Rond de Oosterbeekse oude kerk heeft zich 8 dagen lang een veldslag afgespeeld. In september 1944 was de kerk voor de Geallieerden een van de laatste steunpunten voordat ze zich terugtrokken over de Rijn. De kerk bleef totaal verwoest achter. Na een restauratie werd hij in 1949 weer in gebruik genomen.

De hervormde kerk na de Slag om Arnhem

Duits afweergeschut tijdens de dienst

De dienst was nog maar net begonnen toen in de uiterwaarden van de Rijn het daar aanwezige afweergeschut van de Duitsers heftig begon te vuren op de overvliegende Engelse vliegtuigen. Het moet een angstige ervaring zijn geweest voor de kerkgangers. Na de preek werden liederen gezongen als “Een vaste burcht is onze God” en “Wat de toekomst bringe moge, mij geleid des Heeren hand”. De kerkdienst werd beëindigd met het zingen van het 1e en 6e couplet van het Wilhelmus. Het werd staande en uit volle borst meegezongen door de circa 700 kerkgangers. Na de dienst haastte iedereen zich naar huis, bezorgd over wat ze aan zouden treffen en over wat er komen zou.

Vuurgevechten in Oosterbeek

Inmiddels trokken vanaf de landingszones de para's op naar de Rijnbrug in Arnhem. Hoewel de Duitsers verrast werden door de luchtlandingen herstelden zij zich razendsnel en boden grote weerstand. Tijdens gevechten, soms van man tegen man, sneuvelden vele, jonge soldaten. Als enige eenheid van de gelande Britse troepen slaagde het bataljon van luitenant-kolonel John Frost er in de noordzijde van de brug bij Arnhem te veroveren. Hierna kwamen zij van twee kanten onder Duits vuur te liggen: van de Duitsers die de zuidzijde van de brug in handen hadden en van de Duitsers die vanaf het noorden het centrum van Arnhem heroverden. Helaas kwamen de geallieerden uit het zuiden te laat om de brug in handen te nemen. Het hoofdkwartier van Generaal-majoor Urquhart was gevestigd in Hotel Hartenstein, nu Airborne Museum. Oosterbeek lag, mede daardoor, in het hart van het slagveld. De geallieerden leden grote verliezen en konden geen stand houden. De Duitse aanvallen op de perimeter gaan vrijwel zonder onderbreking door. Bij deze aanvallen, waarbij ook zware tanks worden ingezet, krijgen vooral de troepen bij de Oude Kerk het zwaar te verduren. Mede met behulp van de rond de kerk opgestelde houwitsers, worden de aanvallen afgeslagen. Gedurende 8 dagen heeft zich een ware veldslag afgespeeld. Tijdens deze Slag om Arnhem was de kerk voor de geallieerden een van de laatste steunpunten voordat ze zich uiteindelijk terugtrokken over de Rijn. Op 19 september 1944 sprak majoor Richard Lonsdale, tweede in de bevelsvoering van de 11e Parachute Regiment de verzamelde troepen toe:

"U weet net zo goed als ik dat er veel rot-Duitsers op ons af komen. Welnu, alles wat we kunnen doen is hier blijven en hopen dat iemands ons oppikt. We moeten vechten voor ons leven en bij elkaar blijven. We hebben eerder tegen de Duitsers gevochten - in Noord Afrika, Sicilië, Italië. Ze waren toen niet goed genoeg voor ons, en ze zijn zeker ook nu niet goed genoeg voor ons. Ze moeten het opnemen tegen de beste soldaten ter wereld. Over een uur zult u defensieve posities innemen ten noorden van de weg buiten. Wees er zeker van dat u zich goed ingraaft en uw wapens en munitie goed in orde zijn. We krijgen een tekort aan munitie, dus als u schiet, schiet dan om te doden. Het allerbeste aan u allen gewenst."

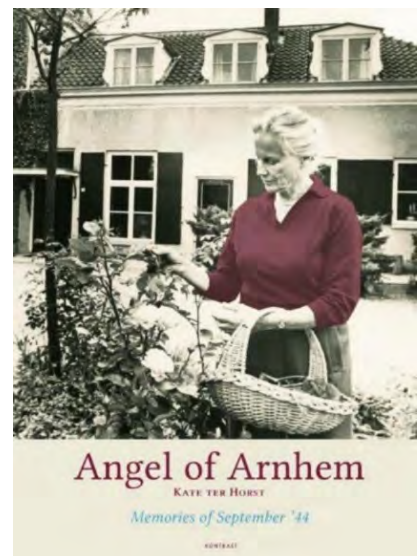
Lonsdale Force

De verdedigers van deze sector van de perimeter van Oosterbeek werden bekend als 'Lonsdale Force' en de kerk als 'Lonsdale Church'. Buiten tegen de kerk staat ook een bankje ter nagedachtenis aan de Lonsdale Force. Op 21 september springen 950 man van de Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade onder bevel van generaal-majoor Sosabowski, af bij Driel. Gedurende de daarop volgende nachten weten kleine groepen Poolse para's ondanks felle Duitse beschietingen en gebrek aan voldoende boten de Rijn over te steken en zich bij de Britten in Oosterbeek te voegen.

In de oude pastorie naast de kerk lagen 250 gewonde soldaten. De bewoonster van dit huis; Mevrouw Kate ter Horst, probeerde hen al die tijd zo goed mogelijk te verzorgen. Haar Britse patiënten gaven haar liefkozend de bijnaam 'the Angel of Arnhem'.

The Angel of Arnhem

Kapitein Randall Martin vroeg Ter Horst toestemming om een hulpverleningspost in te richten in haar huis aan de Benedendorpsweg in Oosterbeek. Het huis was een oude pastorie met veertien kamers, in Oosterbeek-Laag. Tijdens de Slag kwamen de Britten in Oosterbeek klem te zitten en dreigde de hele divisie vernietigd te worden. Het aantal doden en gewonden steeg snel. In Ter Horsts woning droeg zij in acht dagen tijd mede de zorg voor zo'n 250 gewonde soldaten. Zij las uit de Bijbel voor aan stervende soldaten en ging het watertekort tegen door water uit de toilet en boiler te halen. Onder de militairen kreeg zij de bijnaam de Engel van Arnhem. Na de Slag om Arnhem werd Oosterbeek geëvacueerd en vertrok het gezin Ter Horst naar Apeldoorn.

Een jaar na de oorlog verscheen Ter Horsts boek Niet tevergeefs over haar ervaringen tijdens de septemberdagen van 1944. Ze was eerder al te zien in de film Theirs is the glory, die in de zomer van 1945 werd gemaakt over de Slag om Arnhem. Haar faam groeide verder dankzij de film A Bridge Too Far waarin zij werd gespeeld door de Noorse Liv Ullmann. In 2018 is er een boek over de Angel of Arnhem geschreven.

Ter Horst stierf in februari 1992. Zij werd aangereden door een auto terwijl ze met haar man een wandeling maakte en overleed ter plekke.

Voormalig noodhospitaal Tafelberg

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: onbekend

De Tafelberg te Oosterbeek is in zijn huidige vorm een vrijwel nieuw gebouw. Hotel de Tafelberg werd in 1939 aangewezen als een noodhospitaal voor de lokale bevolking in het geval van oorlog. Toen de geallieerde landingen plaatsvonden, zorgde de gemeentedokter van Oosterbeek Gerrit van Maanen ervoor dat er genoeg bedden en medisch personeel bij de Tafelberg aanwezig waren. De meeste van hun patiënten waren echter niet Oosterbeeks, maar geallieerde militairen. Tijdens Operatie Market Garden in september 1944 werd het een noodhospitaal voor gewonde geallieerden.

Tijdens Market Garden

Van Maanen werd op maandag 18 september vergezeld door twee medische officieren van de Britse troepen. Zij richtten de Tafelberg in als operatiepunt. In de eerste 48 uur van hun verblijf, verrichtten de officieren meer dan 60 operaties. Op donderdag 21 september was het niet meer mogelijk om in de operatiekamers te opereren. Door aanhoudende beschietingen waren de plafonds van de kamers ingestort, maar er waren nog genoeg gewonden die hulp nodig hadden. Om toch te opereren werden er brancards op de biljardtafels gelegd en deden deze dienst als operatietafels.

1200 gewonden

Op zondag 24 september waren er ongeveer 1.200 gewonden binnen de perimeter (een hoefijzervormige verdedigingslinie in en rondom het dorp met de Rijn als basis). Het lukte het hoofd van de medische officieren, kolonel Graeme Warrack, om te overleggen met de Duitse troepen over een korte wapenstilstand om de gewonden te evacueren. Voor enkele uren was het mogelijk om zwaargewonde militairen van de Tafelberg en Hotel Schoonoord per jeep en stretcher te verplaatsen naar het St. Elisabeths Gasthuis en een ziekenhuis in Apeldoorn. Dit betekende wel dat deze gewonden automatisch krijgsgevangenen werden gemaakt. De zwaargewonde militairen bij de medische posten elders binnen de perimeter mochten niet worden geëvacueerd. Zij moesten daar blijven tot het einde van de slag.

Airborne monument & Airborne Museum

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: onbekend

Je staat nu bij het Airborne monument in Oosterbeek dat door de inwoners van Oosterbeek is gesticht. Hier staat onder andere het verloop van de Slag op met aan vier zijden afgebeeld:

Aan de Oostzijde: de landing;
Aan de Zuidzijde: de hulp der Oosterbeekse vrouwen aan de gewonden;
Aan de Westzijde: de medewerking van de ondergrondse strijdkrachten aan de Airborne;
Aan de Noordzijde: de laatste heldhaftige weerstand.

Toen de inwoners van Oosterbeek terugkeerden, besloten zij spontaan van hun hulde, eerbied en dankbaarheid getuigenis af te leggen door het stichten van een gedenkteken.

Na de oorlog werd dit monument opgericht met geld van de burgers. De eerste herdenking vond tussen de ruïnes plaats. Het monument is onthuld op 17 september 1946

Airborne Museum Hartenstein

Aan de overkant van dit park vind je het Airborne Museum Hartenstein. Het museum is gehuisvest in de imposante 19e eeuwse Villa Hartenstein, tijdens de Slag om Arnhem het hoofdkwartier van de Britten. Het voornaamste doel van de slag was de verovering van de verkeersbrug in Arnhem, nu de John Frost brug genoemd. Airborne Museum at Hartenstein is een museum over de Slag om Arnhem in september 1944 en is begin 2020 compleet vernieuwd. Het museum heeft een uitgebreide collectie wapens, kleding, uitrustingsstukken, interviews, foto's en video's. Het museum bevat naast de tentoongestelde collectie tevens de met prijzen bekroonde Airborne Experience. In deze ondergrondse ruimte treden bezoekers zelf in de voetsporen van een soldaat. Aan de Arnhemse Rijnkade, tegenover de John Frostbrug, beschikt het museum ook over het informatiecentrum, Airborne at the Bridge, over de Slag om Arnhem.

Ook de Duitse kant van het verhaal

Het museum richt zich niet enkel op de geallieerde zijde van het verhaal, maar toont ook de Duitse kant en de betrokken burgerbevolking. Het museum beoogt te laten zien dat vrijheid nooit vanzelfsprekend is.

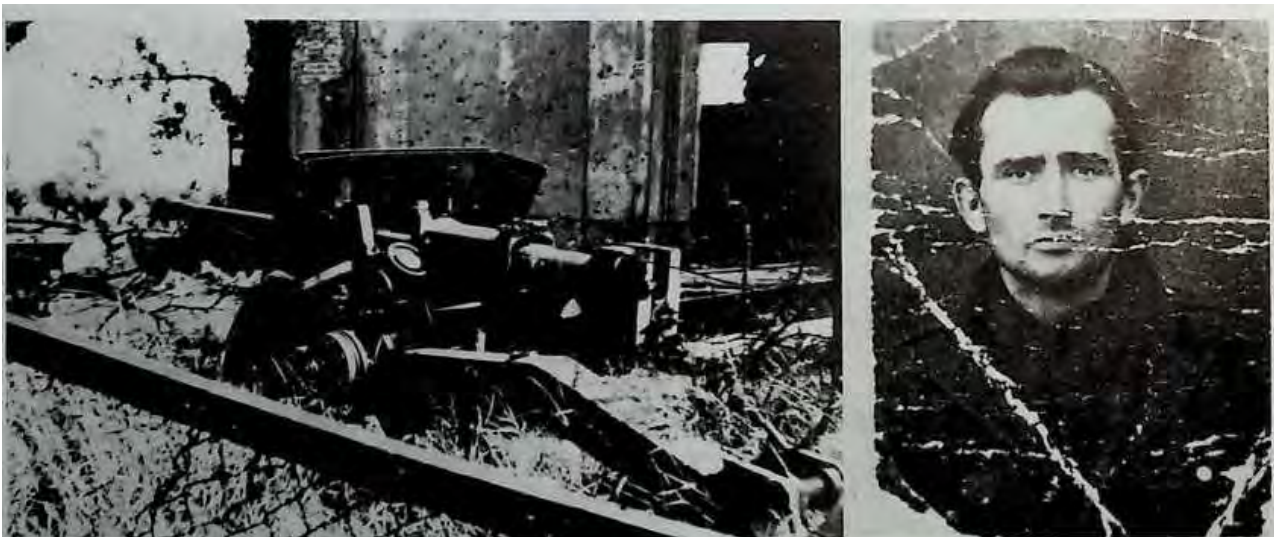
Pathfinder anti-tankkanon

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: onbekend

In het park van het Airbornemuseum in Oosterbeek staan drie 17-Ponder kanonnen die gebruikt zijn tijdens de Slag om Arnhem. Deze was in gebruik bij de 1st Airlanding Anti-Tank Battery R.A P Troop. Tijdens de Slag stond het kanon aan de Benedendorpseweg ten oosten van de Oude Kerk, zie afbeelding hieronder:

17-ponder anti-tankkanon

Het 17-ponder anti-tankkanon was het beste anti-tank wapen dat de le Airborne Divisie had. Helaas waren het gewicht en de omvang van dit geschut zo groot dat ze slechts in de Hamilcar glider konden worden vervoerd. Bovendien was er een speciale vrachtauto, de Morris 30CWT, nodig voor de tractie en het vervoer van bemanning en munitie. De bemanning bestond uit een sergeant(wachtmeester)-stukcommandant, een korporaal, 5 kanonnières en een chauffeur/kanonnière. In totaal zijn er door de Britse Airborne Divisie 16 vanuit Engeland overgevlogen. Hiervan zijn er 11 in actie geweest tijdens de gevechten. Twee zijn bij de lift onherstelbaar beschadigd op het landingsterrein; één is in de Noordzee verdwenen en twee zijn bij crashlandingen in West Nederland in Duitse handen gevallen. De beschikbare hoeveelheid munitie per vuurmond bedroeg slechts een honderdtal pantserdoorborende granaten, waarbij inbegrepen de 24- (!) granaten die bij de supply-droppings in Britse handen vielen. De lengte van de granaat is ongeveer 25 cm; de lengte van de kardoeshuls bedraagt 60 cm. Het kaliber is 3 inch of 76 mm. Men schoot onder een kleine elevatie, d.w.z. een lage baan van het projectiel, waarvan de aanvangssnelheid ongeveer 1000 meter per seconde bedroeg.

Het 17-ponder anti-tankkanon bij de Oude Kerk in Oosterbeek, voorjaar 1945 • Sergeant-gliderpilot Hubert Harry Rathband. (foto van zijn krijgsgevangenen- kaart)

Gedenknaald doodgeschoten burger Heveadorp

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: 13

Een paal met een bordje erop; Opdat wij niet vergeten. Hier vlakbij de beek waar je voor staat schoot een Duitse militair op 25 september 1944 een Oosterbeekse inwoner dood. Ter nagedachtenis aan de heer B. Rietveld werd dit monumentje geplaatst.

Wat gebeurde er precies?

Op die bewuste 25e september, de laatste dag van Operatie Market Garden, vluchtte Bastiaan Rietveld vanuit Oosterbeek (waar op dat moment nog zwaar werd gevochten) naar zijn ouderlijk huis aan de Zuiderlaan in Heveadorp. Omdat er al enkele dagen in Oosterbeek en Heveadorp geen water uit de kranen kwam waren de bewoners aangewezen op water uit de beken. Terwijl Bastiaan op weg was naar de Seelbeek om water te halen voor zijn vader, werd hij door een Duitse soldaat doodgeschoten. Hij werd daardoor een van de 82 burgerslachtoffers uit Oosterbeek en Heveadorp die vielen als gevolg van oorlogsgeweld.

Waarom?

Handelde de Duitser in een reflex en zag hij niet dat het ging om een onschuldige man? Was het de angst om zelf neergeschoten te worden? Zag hij Bastiaan aan voor een Engelse militair? Het antwoord op deze vragen zullen we nooit te weten komen. Hoe dan ook: voor de handelwijze van de Duitser kan geen enkel begrip worden opgebracht. In Heveadorp werd namelijk op 25 september niet meer gevochten. De Engelse militairen hadden zich al teruggetrokken in Oosterbeek en waren bezig de Rijn over te steken. De linies lagen aan de Van Borsseleweg en de Van Lennepweg. Medewerkers van de Heveafabriek en vrienden brachten Bastiaan met een kar, voorzien van een witte vlag, naar zijn ouderlijk huis aan de Zuiderlaan. Daarna werd hij tijdelijk begraven bij het toenmalige postkantoor.

Veel oorlogsslachtoffers in Heveadorp

Overigens staat er hier 200 meter vandaan het officiële oorlogsmonument voor de gesneuvelden uit dit kleine dorp. In totaal zijn er 7 burgers gefusilleerd, 3 inwoners om het leven gekomen rondom Operation Market Garden (waaronder dus Bastiaan Rietveld) en er zijn nog 3 joodse inwoners om het leven gekomen in concentratiekampen.

Airborne Monument Heelsum

Aantal slachtoffers: onbekend
Plaats: Heelsum
Datum: 1945

Bij het oversteken van de rotonde zie je aan de linkerkant een wel heel bijzonder bouwwerk staan. Een monument gemaakt van achterbleven militaire spullen.

Airborne Monument Heelsum

Het 'Airborne-monument' in Heelsum (gemeente Renkum) bestaat uit een aantal onderdelen. Aan een boog hangt een metalen beeld van een parachutist. De boog wordt bekroond door een Pegasus. Op de boog zijn helmen en geweren bevestigd. Onder de parachutist is een kanon geplaatst. Het kanon is bevestigd op een fundering van containers. Het monument is in 1994 gerenoveerd maar het originele monument is direct na de bevrijding in 1945 gebouwd van de onderdelen die in de nabije omgeving in de oorlog waren achtergelaten.

De volgende onderdelen zijn in dit monument de onderscheiden:

1. ZESPONDER ANTI TANKKANON
2. RADIO CONTAINER
3. HAKEN WAARMEDE CONTAINERS EN BEVOORRADINGSMANDEN AAN DE PARACHUTES WERDEN VASTGEMAAKT
4. RIJGOTEN WAARMEDE VOERTUIGEN EN GESCHUT UIT DE ZWEEFVLIEGTUIGEN WERDEN GEREDEN

Dropzone X

Plaats: Renkum
 Aantal slachtoffers: veel, maar exacte aantal onbekend
 Datum: 17 september 1944

Hier begon Operation Market Garden op 17 september 1944. Deze velden waren Drop Zone X. en er landden 2278 parachutisten van de 1st Parachute Brigade. Toen de parachutisten het gebied hadden ingenomen zijn deze dagen hierna deze velden gebruikt als een Landing zone (LZ) voor zweefvliegtuigen van een groot aantal eenheden.

Ontstaansgeschiedenis van luchtlandingseenheden

Insigne van de Britse 1e Luchtlandingsdivisie (die je op de vlaggen in deze omgeving veel terug ziet)

Nadat de Duitsers in 1940 met succes luchtlandingseenheden hadden ingezet in Noorwegen, Nederland en België (Eben Emael) en het Europese vasteland grotendeels bezet werd, beval Winston Churchill op 22 juni 1940 tot het oprichten van commando- en parachutisteneenheden om raids te kunnen uitvoeren in bezet Europa. Uiteindelijk werden de parachutisten bijeengevoegd in twee (1e en 6e) luchtlandingdivisies.

Parachutisten en luchtlandingseenheden

In het Engels is er een duidelijk verschil tussen airborne, airlanding en "parachute" eenheden. In het Nederlands wordt de term "luchtlanding" gebruikt voor zowel "airborne" als "airlanding" wat tot verwarring kan leiden. Airborne is overkoepelend en betreft zowel de airlanding als de parachute eenheden, beide gebruiken vliegtuigen om naar hun missiegebied te gaan. Airlanding-eenheden landen met zweefvliegtuigen op landingzones. Parachute eenheden springen per parachute op dropzones. De 1st Airborne Division bestond uit zowel parachutisten en zweefvliegeenheden. De 1st Airlanding Brigade bestond uit zweefvliegeenheden maar had geen parachutisten. De twee parachutebrigades (1e en 4e) bestonden voornamelijk uit parachutisten, alleen de voertuigen en hun geschut werden wel per zweefvliegtuig vervoerd.

Mannen van de 1st Parachute Brigade tijdens de slag om Arnhem

Alle parachutisten en commando's waren vrijwilligers die een strenge keuring en selectie moesten ondergaan. Men kon niet direct dienst nemen bij de parachutisten maar men kon wel overplaatsing aanvragen vanuit een andere eenheid. De parachutistenopleiding vond plaats op Ringway (tegenwoordig Manchester Airport). Britse parachutisten sprongen toen, anders dan de Amerikanen, zonder

reserveparachute. De bekende rode baret voor parachutisten werd ingevoerd in maart 1942. Het parachuteregiment werd opgericht in augustus 1942 en het baretembleem werd mei 1943 ingevoerd. Hiervoor droegen de parachutisten meestal de hoofddeksels en emblemen van hun oude eenheden. Luchtlandingseenheden bleven bij hun oude regiment.

Luchtlandingstroepen (airlanding) landden met een zweefvliegtuig op een landingszone (LZ). Het voordeel van de zweefvliegtuigen was dat eenheden compleet aan de grond kwamen en dus minder tijd nodig hadden om zich te groeperen. Het nadeel is dat zweefvliegtuigen lastiger in te zetten waren dan parachutisten in verband met de eisen met betrekking tot het landingsterrein voor de zweefvliegtuigen. Reguliere bataljons infanterie konden worden aangewezen voor een luchtlandingstaak met zweefvliegtuig. Iedere militair moest vervolgens wel medisch geschikt worden bevonden. Tot 1942 kon men vrijwillig bij de luchtlandingseenheden komen of gaan, hierna werden militairen geplaatst zonder keuze. Vluchten per zweefvliegtuig waren niet populair en werden ook nog minder betaald dan parachutesprongen. Voor velen was dit een reden voor overplaatsing naar de parachutisten. Ook luchtlandingseenheden droegen de rode baret.

Organisatie

Parachutisten en luchtlandingseenheden waren licht bewapend, konden volledig door de lucht vervoerd worden en waren na landing direct inzetbaar. De divisie bestond uit twee parachutebrigades en een luchtlandingsbrigade van ieder drie bataljons infanterie plus ondersteunende eenheden.

Een bataljon parachutisten bestond uit drie compagnieën, één minder dan een normaal bataljon. Een compagnie bestond uit drie pelotons. In een parachutistenbataljon werden veel korporaalfuncties ingevuld door

sergeanten, zodat er relatief veel sergeanten in een bataljon zaten. Zware wapens waren beperkt tot een 3-inch mortier en een Vickers machinegeweer. Antitankwapens waren de piat, gammonbommen en enkele 6 pponder geschutstukken. Een compleet parachutistenbataljon op volle sterkte bestond officieel uit 36 officieren en 696 manschappen. Tijdens de slag om Arnhem bestond een parachutistenbataljon gemiddeld uit ongeveer 548 man.

Een luchtlandingsbataljon bestond uit vier compagnieën waarbij iedere compagnie vier pelotons had in plaats van de gebruikelijke drie pelotons. Ieder peloton was wel iets kleiner dan gebruikelijk zodat een compleet peloton in een zweefvliegtuig paste. Hiermee waren de luchtlandingsbataljons groter dan een normaal bataljon en veel groter dan een parachutistenbataljon. Een luchtlandingsbataljon had dezelfde zware wapens als een parachutistenbataljon alleen veel meer. Een compleet luchtlandingsbataljon bestond uit ongeveer 773 man.

Britse parachutisten landen bij Renkum op 17 september 1944

Vergissingsbombardement Wageningen

Plaats: Wageningen
 Aantal slachtoffers: 40
 Datum: 17 september 1944

Het bombardement op 17 september 1944 was onderdeel van Operatie Market Garden. De bedoeling was om, voorafgaand aan de luchtlandingen tijdens de slag om Arnhem, Duitse doelen bij het Lexkesveer uit te schakelen. Maar per vergissing vielen de bommen 750 meter noordelijker op de woonwijk en zorgden daar voor dood en verderf. De bommen die op de wijk Hamelakkers (Sahara) en op de Diedenweg vielen op de dag dat de operatie Market Garden begon waren bestemd voor Duitse doelen, maar ze troffen burgers en burgerhuizen. De Sahara is een buitenwijk van Wageningen, gelegen ten oosten van de stad op de Wageningse Berg. De Sahara is een onofficiële naam van het gebied dat eigenlijk Hamelakkers heet.

35 mensen op slag dood

Het bombardement op de Sahara werd uitgevoerd door een flight van 6 toestellen van de United States Army Air Forces (USAAF), 8th Air Force. Er vielen 160 fragmentatiebommen van 260 lb (118 kg) type AN-M81 (T10). Er was geen luchtalarm gegeven omdat een kwartier voordat de bommen vielen de stroom was uitgevallen. In Nijmegen was de elektriciteitscentrale gebombardeerd. Langs de gehele Veluwezoom werden zulke bombardementen uitgevoerd. Het aantal burgerdoden en gewonden was hoog. In de Sahara werden vijfendertig mensen dodelijk getroffen, vier zwaar gewonden overleden later in een ziekenhuis, één persoon was en bleef vermist. Er waren heel veel gewonden. De dan nog kleine Maarten van Rossum ternauwernood aan de is ontsnapt dood tijdens het vergissingsbombardement op Wageningen. Maarten ligt in een kinderwagen in de achtertuin, als bij de burens een bom inslaat. De brokstukken dalen neer op de wagen, maar wonder boven wonder blijft Maarten ongedeerd.

Oogetuigenverslag Henk Glimmerveen

"Op de weg voor het huis stond ik naar boven te kijken, een beetje opgewonden omdat ik nog nooit zoveel vliegtuigen bij elkaar had gezien. Plotseling zag ik dat een paar vliegtuigen lager gingen vliegen dan de rest. Onmiddellijk daarna zag ik bommen vallen: zwarte strepen die tegen de blauwe lucht naar beneden suisden. Zonder er bij na te denken liet ik me voorover vallen. Ik lag al toen ik de laatste bommen – heel dichtbij – zag neerkomen. De volgende herinnering is een stofwolk, zo dicht dat ik hooguit enkele meters kon kijken. Vreemd: ik herinner me geen explosies,

hoewel de ontploffende bommen en het neervallende puin van de vernielde huizen een hels lawaai moeten hebben gemaakt. Ineens stond pa in de voordeur, roepend: "Henk, ben je daar? Leef je nog? Ik sprong op, liep naar pa toe. Hij had blijkbaar mama, Bep en Loes al gezien, want hij verzuchtte: "We zijn er allemaal nog – Godzijdank!" Twee huizen met rieten daken stonden in brand. Meneer de Jong, die enkele huizen verderop op de Diedenweg woonde, lag op een brancard te sterven. Hij had een scherf in zijn nek gekregen."

Nationaal bevrijdingsmonument & Hotel de Wereld

Plaats: Wageningen
 Aantal slachtoffers: onbekend
 Datum: 5 mei 1945

Je staat nu op de plek waar op 5 mei 1945 de vrijheid van Nederland werd getekend! Hotel de Wereld is de plaats waar de capitulatie van de Duitse bezetter een feit werd. Dit hotel genoot de voorkeur van de Canadese generaal Foulkes als onderhandelingsplek, vanwege zijn ligging aan het toenmalige front, de afwezigheid van burgers vanwege evacuatie en de het metaforische karakter van de naam 'De Wereld'.

Wageningen, 5 mei 1945: v.l.n.r. Reichelt, Blaskowitz, Kitching (chef-staf), Foulkes, Molnar en prins Bernard.

Nederland bevrijd

Op 5 mei 1945 trof Foulkes de Duitse kolonel-generaal Blaskowitz in de huidige 'Grote Capitulatiezaal' om te onderhandelen over de overgave, waarbij ook Prins Bernhard als bevelhebber van de Binnenlandse Strijdkrachten aanwezig was. De Duitsers bleken bereid te capituleren en daarmee werd Hotel de Wereld Wageningen in 1945 een monument van vrede en vrijheid.

Hotel de Wereld

Na de strijd op de Grebbeberg van mei 1940 bleek dat het hotel behoorlijk beschadigd was, negen voltreffers had het gebouw te verduren gehad. In mei 1945 bleek het hotel opnieuw veel schade te hebben opgelopen.

Nationaal bevrijdingsmonument

Tegenover het hotel werd op 13 september 1951 door Prins Bernhard het Nationaal Bevrijdingsmonument onthult. Het is een bronzen beeld van een mannenfiguur die zijn armen ten hemel heft. De grondgedachte van het monument is die van verlossing uit een groot gevaar en de dankbaarheid die hierop volgt. De leeuwen op de sokkel symboliseren het brute geweld. De verlost mens stijgt daarboven uit.

Gevechten bij werkkamp 't Wijde Veld

Plaats: Ede
Aantal gesneuvelden: 8
Datum: Maart 1944

Je bent net door het tunneltje fietst onder de A12 door, waar op de wanden een tafereel van de airbornetijd is gemaakt met graffiti door kunstenaar Simon Mannaert. 1 kilometer hierna kom je rechts langs de weg een picknickplaats tegen. Hier was in de oorlog een werkkamp gesitueerd. In maart 1935 wordt aan de rand van de Ginkelse Heide werkkamp 't Wijde Veld geopend voor jeugdige werklozen. Het werkkamp telt zes barakken en de bewoners werken aan wegenonderhoud en de aanleg van fietspaden voor de Heidemaatschappij.

Kleine Zeeuwse gemeenschap in Ede

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog raakt het kamp verlaten, maar in maart 1944 wordt het opnieuw bewoond door 109 evacués (18 gezinnen) uit Stavenisse. Hun eiland Tholen is door de Duitse bezetter onder water gezet. Er vormt zich een kleine Zeeuwse gemeenschap. De mannen werken voor de Heidemaatschappij en voor de kinderen is er een schooltje.

Jeugdwerkkamp 't Wijde Veld - Coll. Ned. Heidemij

Luchtlandingen Ginkelse Heide

De Zeeuwen zien die zondagmiddag Britse parachutisten landen bij Renkum en Britse zweefvliegtuigen bij Wolfheze. Een Schotse eenheid, die met zweefvliegtuigen geland is, moet de Ginkelse Heide bezetten. Deze is voor de volgende dag bestemd als dropzone voor de 4e Parachutistenbrigade. De Schotten bezetten de heide en ook het werkkamp waar ze de burgers aantreffen.

Een vuurgevecht met de Schotten

Die nacht doen eenheden van het SS Wachbataillon (ongeveer 750 man, voornamelijk Nederlandse militairen in Duitse krijgsdienst) verwoede pogingen om de heide te veroveren. De volgende morgen naderen ze de stellingen van de Schotten aan de oostelijke bosrand en het werkkamp. Er ontstaat een vuurgevecht, waarbij dwars door de barakken geschoten wordt.

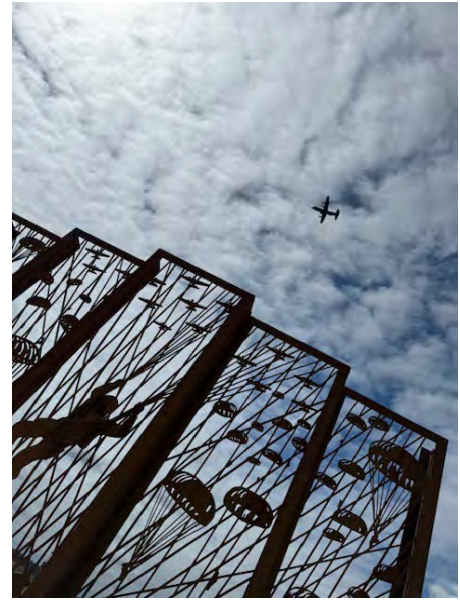
7 Schotten en 1 burger sneuvelen

Bij de gevechten sneuvelen zeven Schotten en raken er zes gewond. Ook één Zeeuwse burger komt om het leven, een ander raakt zwaargewond. Drieëntwintig militairen worden krijgsgevangen gemaakt en naar Ede afgevoerd. De Zeeuwse bewoners worden eveneens door de Duitsers naar Ede gestuurd.

Vensters op het Verleden - Ginkelse Heide

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: Ongeveer 300
Datum: September 1944

Operation Market Garden

In 1944 bedacht de Engelse commandant Montgomery een gedurfd plan met de codenaam Market Garden. Als geallieerde parachutisten de bruggen over de rivieren in Nederland zouden veroveren op de Duitsers, konden tanks oprukken en via Noord-Duitsland de aanval op Berlijn inzetten. Dit zou het einde van de oorlog kunnen betekenen. Amerikaanse parachutisten moesten de Maas- en Waalbruggen voor hun rekening nemen, terwijl Britten en Polen de bruggen over de Rijn zouden veroveren.

De luchtlandingen

Op 17 september 1944 begon de slag om Arnhem. De 1e luchtlandingsdivisie, versterkt met de Poolse 1e Onafhankelijke Parachutistenbrigade onder leiding van generaal-majoor Stanisław Sosabowski werd over een periode van drie dagen gedropt in de omgeving van Arnhem. Het doel was de rijnbruggen bij Arnhem te bezetten tot het grondleger vanuit het zuiden ze zou aflossen. Uiteindelijk heeft slechts een handvol parachutisten onder leiding van luitenant-kolonel John Frost de noordelijke oprit van de Rijnbrug in Arnhem enkele dagen weten te bezetten. De rest van de divisie heeft geprobeerd de mannen van Frost te versterken maar alle pogingen liepen vast op sterke Duitse tegenstand. Uiteindelijk hebben de Britten zich teruggetrokken in Oosterbeek en daar gepoogd stand te houden tot er versterking uit het zuiden zou komen. Uiteindelijk is ook dit niet gelukt en werden de resterende troepen over de Rijn geëvacueerd. De 1e luchtlandingsdivisie, inclusief Polen, heeft 11.920 man naar Arnhem gebracht, 1485 (12,5%) daarvan zijn gesneuveld, 6525 (54,7%) raakten vermist of werden gevangen genomen, 3910 (32,8%) werden geëvacueerd.

De operatie mislukt

De operatie duurde van 17 tot 26 september 1944. Hoewel alle bruggen werden veroverd, kon die bij Arnhem niet behouden blijven. Hierdoor mislukte het plan. Voornaamste oorzaak van het falen was dat bij Arnhem twee ervaren SS-divisies met zwaar materieel waren gelegerd, waar de parachutisten niet tegenop konden. Bovendien duurde het te lang voordat de tanks uit het zuiden bij de Rijn aankwamen.

Bombardement op Ede

De heidevelden van Ede, Renkum en Wolfheze waren de landingszones van de Britse parachutisten. De landing was gepland op zondag 17 september rond 13.00 uur. In de ochtend en middag voerden geallieerde bommenwerpers twee bombardementen uit. De doelen waren onder meer vliegveld Deelen en de kazernes en spoorlijnen in Ede. Daar zaten Duitsers die de parachutisten zouden kunnen tegenhouden. Er werd echter van te grote hoogte gebombardeerd. In Ede werden het oude centrum en het gebied rond de Parkweg zwaar getroffen. De Twijnstraat werd zelfs vrijwel geheel weggevaagd. Er waren negenezestig burgerslachtoffers. De kazernes en spoorwegen waren nauwelijks getroffen.

Slag om de hei

Nadat in Renkum de eerste landing goed was verlopen, trokken de meeste parachutisten naar Arnhem. Op zondagavond vielen de Duitsers en Nederlandse SS-ers vanuit Ede de Ginkelse heide aan. Deze werd verdedigd door een Schots bataljon. Toen maandag 18 september de tweede landing plaatsvond, was de slag om de hei in volle gang. Van de tweeduizend parachutisten werd ongeveer tien procent uitgeschakeld, maar de hei bleef in geallieerde handen. In de loop van de avond verlieten het Schotse bataljon en de tweede lichter parachutisten de hei om de aanval op Arnhem te ondersteunen.

Herberg Zuid-Ginkel en de drie gesneuvelde huzaren

Aan de overzijde van de grote weg zie je Restaurant Juffrouw Tok, in de tijd van de oorlog was dit Herberg de Zuid-Ginkel. Er is hier een bijzonder oorlogsverhaal over te vertellen...

In mei 1940 zijn op de Edese kazernes enkel huzaren (militairen te paard of fiets) gelegerd. Als in de nacht van 10 mei 1940 de Duitsers Nederland binnenvallen, is het hun taak om zoveel mogelijk tijd te winnen, zodat de hoofdverdediging in de Grebbelinie kan worden ingericht.

Aan het eind van de middag verschijnt op de Ginkelse Heide de Duitse voorhoede, bestaande uit motorrijders, vijf pantserwagens en zes anti-tank kanonnen. Een patrouille van vier huzaren heeft positie ingenomen in Herberg Zuid-Ginkel. Kornet Graaf van Limburg Stirum laat vanaf de bovenverdieping met lichte mitrailleur vuur schieten op de Duitsers. Zij houden halt.

De kornet besluit vervolgens om de opdracht terug te trekken. Onverwachts komen vanaf de Wijde Veldweg Duitse motorrijders richting de herberg Zuid-Ginkel. Ze zijn onder dekking van de bommenrij langs de schapenweide naar de schaapskooi gereden. Om zijn mannen de gelegenheid te geven weg te komen, neemt de kornet de Duitsers onder vuur.

Als zijn munitie op is, geeft hij de strijd op en geeft zich over. Bij de voordeur wordt hij zonder pardon neergeschoten. Korporaal Bonkerk en huzaar Dijkers overkomt hetzelfde bij de zijdeur. De vierde man, huzaar Kuperus, wordt binnen verstopt door herbergier Kramer.

Kort daarop komt de omgeving van de herberg onder Nederlands artillerie vuur te liggen. De Duitsers trekken richting Planken Wambuis. Huzaar Kuperus ziet kans om in burgerkleding en op een fiets via de Kreelsche weg te ontkomen naar zijn eenheid bij De Klomp.

Incredible officer Sims - Ginkelse Heide

Plaats: Ede
Aantal gesneuvelden: geen
Datum: 20-10-1944

Aan het begin van de Heidebloemallee, waarover operation Pegasus richting het zuiden trok, is een heel indrukwekkend oorlogsverhaal te vertellen. Het heldenverhaal van Officer Sims..

Één krijgsgevangene

Op 20 oktober 1944 kreeg 1e luitenant Hugo Sims van de Amerikaanse 101e Airborne Divisie, gelegerd in de Betuwe, de opdracht 'een krijgsgevangene te leveren'. Hij stak de Rijn over, ging op patrouille en keert terug met niet één, maar 32 krijgsgevangenen. "Incredible" (ongelofelijk). Na zonder resultaat diverse patrouilles uitgezonden te hebben, voerde Sims uiteindelijk zelf de opdracht uit. Het doel was om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over de Duitsers en hiervoor een krijgsgevangene mee te nemen voor ondervraging.

Het huis van boswachter Ruiters aan de Rijksweg 24 (N224), door luitenant Sims gebruikt als observatiepost tijdens zijn 'incredible patrol'.

Incredible!

Op 30 oktober stak Sims met zes vrijwilligers 's nachts bij Renkum de Rijn over. Daar gingen de Amerikanen voorzichtig tussen de Duitse opstellingen door en slopen langs slapende Duitsers. Ze kwamen bij Planken Wambuis uit, en richting Ede lopend stopten ze bij het huis van boswachter Ruiters aan de (Verlengde) Arnhemseweg 75. Dit huis langs de Rijksweg 24 (nu N224) heeft een bordje met een rood kruis bij de voordeur: in het huis waren verbandmiddelen van het Rode Kruis aanwezig en de bewoner was EHBO opgeleid. Maar bewoners waren er niet meer, het gebied is namelijk 'Spergebied'. Alle inwoners zijn door de Duitsers gedwongen te evacueren.

Duitse krijgsgevangenen worden afgeleverd door de patrouille

Sergeant-majoor Frank en soldaat Nicolai gingen naar binnen. Ze troffen in de voorkamer twee slapende Duitse officieren aan die direct krijgsgevangen gemaakt werden. Sims richtte het huis vervolgens in als observatiepost. De meegenomen radio werd op zolder opgesteld. Daarmee berichtte Sims zijn hoofdkwartier dat de operatie succesvol verloopt en dat ze inmiddels twee krijgsgevangenen hadden.

Om 07.00 uur stond onverwacht een Nederlandse jongen voor de deur. In de loop van de ochtend kwamen nog meer Nederlanders langs, uiteindelijk in totaal acht personen. Wat zij in het Spergebied deden, is een raadsel. Een aantal van hen zegt lid van het verzet te zijn, ze gaven de Amerikanen inlichtingen over Duitse eenheden en posities. De Nederlanders moeten blijven tot de patrouille vertrokken zal zijn.

Een passerende Duitse postbode vraagt om water en wordt zo de derde Duitse krijgsgevangene. Een Duitser die zijn paarden bij het huis laat drinken is de vierde. Sergeant-majoor Frank ondervroeg hen en zond de informatie naar het Amerikaanse hoofdkwartier. Die middag werden nog twee Duitsers ingerekend en daarmee stond de teller op zes krijgsgevangenen. Sims wilde een vrachtwagen gebruiken voor de terugtocht. Frank gaat daarom met de Duitse postbode naar buiten om op de Rijksweg 24 (N224) een vrachtwagen aan te houden. Als eerste houdt echter een Duitse motorrijder halt, de zevende krijgsgevangene. Rond 20.00 uur dwongen de Amerikanen een Duitse vrachtwagen tot stoppen. Dertien SS-soldaten en de chauffeur gaven zich over en de Amerikanen gaan met 21 krijgsgevangenen in de vrachtwagen op pad.

Onderweg werden ze ingehaald door een SS-officier in een amfibische Volkswagen. Ook hij ging de laadbak in. De vrachtwagen liep zeven kilometer vóór de Rijn vast op een zandweg. Te voet gingen ze verder door de Duitse linies richting Renkum. Voorbij de Rijndijk overrompelden ze vier Duitsers van een wachtpost. Nog zes Duitsers van twee andere rivierposten werden gevangen genomen. Sims seint het afgesproken lichtsignaal naar de overkant. Vanaf de zuidoever komen boten om de patrouille naar bevrijd gebied te varen. Om iedereen over te brengen moet elf keer heen en weer gevaren worden. Teruggekomen belt Sims met generaal Higgins: "Luitenant Sims meldt zich terug met 32 krijgsgevangenen, generaal." Higgins: "Hoeveel?" "Tweeëndertig generaal." "Ongelofelijk (Incredible)!"

De patrouille keerde terug in het rust kamp. Hier vertelden ze de pers over hun ervaringen. Van links naar rechts: Wilbur, Canfield, Nicolai, Frank en Becker. Luitenant Sims is niet op deze foto te zien.

Operation Pegasus I & II Heidebloemplas

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: 3
Datum: 17-09-1944

Op deze plek, langs deze weg, is een bijzonder verhaal te vertellen over operatie Pegasus I en II. Dit waren bevrijdingspogingen om Britse militairen die in vijandig gebied waren gestrand over de Rijn naar bevrijd gebied te vervoeren. Met name operatie II mislukte grotendeels, van de 116 mannen die hierbij betrokken waren, bereikten er slechts 7 de veilige zuid-oever van de Rijn.

Operation Market Garden

Met de invasie in Normandië op 6 juni 1944 begint de bevrijding van Europa. Na felle gevechten in de zomer werd begin september in razendsnel tempo het grootste deel van Frankrijk en België bevrijd. Op zondag 17 september 1944 probeerden de geallieerden vanuit België met een opmars via Nederland, Operatie Market Garden, een snel einde aan de oorlog te maken. Als onderdeel van dit grote plan moeten bij Arnhem de bruggen over de Rijn veroverd worden door Britse luchtlandingseenheden. Dit gedeelte van de operatie is bekend geworden als 'de Slag om Arnhem'.

Het plan mislukt. De geallieerden komen niet verder dan de Betuwe. Tussen Arnhem en Rhenen wordt de Rijn de frontlijn. Ten zuiden zitten de geallieerden, op de noordoever de Duitse troepen.

Afgesneden troepen

Al tijdens de gevechten en ook in de periode daarna, raken Britse Airborne militairen in de omgeving van Arnhem en Oosterbeek afgesneden van de eigen troepen. Sommigen waren verkeerd gedropt, zoals een grote groep die in de omgeving van de Mossel terecht kwam. Anderen verdwalen of kunnen door de gevechten de eigen troepen niet meer bereiken. Ook zijn er Britse militairen, al dan niet gewond, die uit krijgsgevangenschap hebben weten te ontsnappen. Al deze mannen zwerven over de Veluwe. Met hulp van het verzet worden ze verborgen. In en rond Ede zaten uiteindelijk een paar honderd Britse militairen ondergedoken.

Operatie Pegasus I

In overleg met het geallieerde hoofdkwartier in Nijmegen werd besloten hen terug te brengen naar de eigen troepen in bevrijd gebied, zuidelijk van de Rijn. Een grote ontsnappingsoperatie wordt opgezet. In de nacht van 22 op 23 oktober 1944 weten 138 man te ontsnappen: Operatie Pegasus I.

Omdat niet alle ondergedoken geallieerde militairen mee konden met operatie Pegasus I, wordt in november 1944 een tweede ontsnappingsoperatie gepland: Pegasus II.

Pegasus II

Op donderdag 16 november 1944 verzamelden zich 84 geallieerde militairen (onder andere Britse Airborne militairen en luchtmachtpersoneel) en Nederlandse burgers in de kippenschuren van de familie Wolfswinkel bij Lunteren. Het regende en was koud. In de nacht van 16 op 17 november gingen ze op pad. Ze bereikten vroeg in de ochtend het Wekeromse Zand waar de dag werd doorgebracht. Hier werden zes personen aan de groep toegevoegd. De volgende nacht, van vrijdag 17 op zaterdag 18 november, ging de groep (inmiddels 90 personen) verder richting boerderij Westerrode aan de weg Ede-Otterlo. Bij aankomst liep de groep achter op het tijdschema. Bij Westerrode sluiten nog drie personen aan. Maar een andere groep van 23 personen is nog steeds niet gearriveerd. Men besloot om niet op hen te wachten en door te gaan.

Via het Mosselse Veld ging de groep richting Planken Wambuis. Onderweg koos de Britse commandant, Major Maguire, een kortere route, ondanks protest van de gidsen van het Nederlandse verzet. De groep belandde hierdoor bij de Hindekamp tussen Duitse artilleriestellingen. Na een Duits 'halt' verschool een gedeelte van de groep zich in de struiken. Het signaal om weer verder te trekken bereikte daarna niet iedereen.

Major Coke overlijdt

Aangekomen bij de Heidebloemallee bleek alleen de voorhoede van 40 man aanwezig te zijn. Toen de achterblijvers alsnog op pad gingen richting de voorhoede, werden zij beschoten. Er vielen gewonden en er werden krijgsgevangenen gemaakt. De leider van de achterhoede, Major Coke, kwam in de verwarring bij de Duitse commandopost terecht en werd daar gedood. De voorhoede met Major Maguire hoort dit vuurgevecht toen ze op weg waren naar de oude Rijksweg 24 (nu N224). Bij het oversteken werd de groep met mitrailleurs onder vuur genomen. Met slechts een paar lichte wapens konden de Britten niets terug doen. De mannen vluchtten en verscholen zich in het bos.

Van de voorhoede waren nog zeventien man bijeen, waaronder Major Maguire. Ze passeerden de in aanleg zijnde Rijksweg 12 (nu A12) en stopten langs de spoorbaan. Daar worden ze in de vroege ochtend van 18 november 1944 gevangen genomen.

Slechts 7 man halen de overkant

Slechts kleine groepjes weten de Rijn te bereiken. Uiteindelijk komen van de 116 deelnemers maar zeven mannen veilig op de zuidelijke Rijnover bij de Amerikaanse troepen in bevrijd gebied aan. De trieste balans is dat tijdens de operatie twee deelnemers en één Amerikaanse redder om het leven komen. Eén Nederlandse gids overlijdt een aantal dagen later aan zijn verwondingen. Eén man raakt vermist en wordt nooit meer gevonden. Van de 48 gevangen genomen deelnemers raken er twaalf gewond en worden er drie door de Duitsers ontmaskerd als verzetsmensen. Deze verzetsmensen worden op 8 maart 1945 bij de Woeste Hoeve gefusilleerd (hier komen we later nog langs). De andere 64 deelnemers weten te ontkomen en duiken weer onder.

Boerderij Mossel

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: 0

Boerderij Mossel raakt regelmatig bij de oorlogsgebeurtenissen betrokken. Je komt er een infobord tegen wat hier meer over verteld. De theeschenkerij (die het heden ten dagen is) is een perfecte plek voor een tussenstop!

Evacuees bij Mossel

In 1944 moet de gehele zuidelijke Veluwezoom evacueren, Mossel is in Planken Wambuis het enige oord dat nog bewoond mag blijven. Het zit met zo'n 53 evacuees erg vol.

Luchtlandingen vanaf Mossel

De voormalig reserveofficier Garrit Memelink is ondergedoken in Hoenderloo. Hij hoort op 17 september 1944 over de luchtlandingen bij Renkum en Wolfheze. Garrit probeert de geallieerden te bereiken. Daarvoor gaat hij die dag van Nieuw-Reemst naar Mossel, de boerderij van Prangmsa:

'Ik bedacht me dat ik de boer van Mossel, Prangmsa, nog kende en dat leek me een goed punt om op af te stevenen. Het liep bovendien al tegen de avond. Prangmsa ontving me gastvrij in het bakhuis, waar twee gevluchte Nederlandse SS'ers barre verhalen opdisten. Ik overwoog om ze met hun geweren, die buiten stonden, te grazen te nemen, maar deed dat toch niet. Uit angst? Ik sliep op de hooizolder.'

Na een onrustige nacht op de boerderij ziet Garrit vanaf Planken Wambuis de volgende middag de luchtlanding op de Ginkelse Heide: 'Uit de eindeloos veel laagvliegende Amerikaanse Dakota's sprongen tot mijn grote verrassing parachutisten. Niet wetend dat ik de grootste luchtoperatie aller tijden zag, kwam ik echt ogen en oren te kort en zo iets heb ik nooit meer gezien. Zoveel mensen! Een kleurrijk schouwspel van verschillende soorten parachutes in een enorme hoeveelheid. En massa's materiaal als opvouwbaar fietsen, stretchers en motorfietsen, zo klein als speelgoed...'

Gevaarlijke ligging Mossel

In de oorlogsjaren ligt Mossel ook gevaarlijk. Zo schieten de Duitsers vanaf begin december 1945 hun nieuwe geheime wapen, de V-1 Vliegende bom, vanuit Overijssel af op onder meer Antwerpen. De route van deze projectielen gaat over Mossel. Vlakbij valt door een defect één van deze V-1's in de beukenlaan en explodeert.

Mossel en bevrijding 1945

Op 12 april steken de geallieerden bij Westervoort de IJssel over en begint de opmars over de Veluwe. In de nacht van 15 op 16 april 1945 trekt een Canadese tankeenheid vanuit Deelen via Mossel naar Lunteren. De bevrijding is een feit.

Stirling LJ 883 Planken Wambuis

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: 6
Datum: 24-09-1944

PER ADUA AD ASTRA

(Through Struggle to the Stars)

Ter herinnering aan de omgekomen bemanningsleden van de Britse Stirling Bommenwerper, LJ 883, 570 Squadron RAF, die hier op 23 september 1944 neerstortte, na geraakt te zijn door Duits luchtafweergeschut bij een bevoorradingsvlucht ten behoeve van de Airbomnetroepen bij Oosterbeek tijdens de Slag om Arnhem.

- F/O William Kirkham, Piloot, RAF, 21 jaar
- F/O Ernest Brown, Navigator, RAF, 20 jaar
- F/O David Atkinson, Air Bomber, RAF, 23 jaar
- F/O Morris Hand, W/Operator, RAF, 26 jaar
- Sgt Harrold Ashton, F/Engineer, RAF, 22 jaar
- L/C Gerard Reardon, Air Despatcher, RASC, 31 jaar

De overlevenden waren:

- F/Sgt George Wood, Air Gunner, RAF
- Dvr Stanly Badham, Air Despatcher, RASC

Het bijzondere verhaal van overlevende George Wood, door Cees van den Bosch

Op zondag 17 september 1944 was F/Sgt (Flight Sergeant) George Wood staartschutter van de Stirling met het serienummer LJ-883 van het 570e Squadron van de Royal Air Force, gestationeerd op de vliegbasis Harwell in Berkshire. Zijn toestel, met als piloot F/O (Flying Officer) W. Kirkham, was een van de vele die voorbestemd waren om die morgen naar Arnhem te vliegen. Samen met 11 andere vliegtuigen van dezelfde eenheid nam het een glider op sleeptouw naar een landingszone bij Wolfheze.

Vijf leden van de bemanning van Stirling LJ-883: William Kirkham, Ernest Brown, David Atkinson, Morris Hand en George Wood.

De vlucht van die dag had niet veel om het lijf. Ze werden niet al te veel lastig gevallen door de Flak, die ook nog eens slecht was gericht. Hun zweefvliegtuig werd op het juiste moment losgelaten, en de bemanning was er getuige van dat een goede landing volgde. De tocht terug verliep eveneens zonder problemen.

D

De tweede 'sortie' naar Arnhem was op de volgende dag. Deze keer namen ze bevoorrading mee, die uit eten en munitie bestond. Het lokaliseren van de dropzone en het afwerpen van de voorraden ging goed, maar toen ze wegdraaiden, werden ze het doelwit van nauwkeurig Duits vuur vanaf de grond. Het werd beantwoord door Wood, die daarbij gebruik maakte van de vier in de staart geïnstalleerde Browning machinegeweren. Zijn verdedigingsvuur bleek effectief te zijn, en ze ontkwamen zonder enige echte schade. Niemand aan boord was gewond geraakt, en de betrouwbare Hercules-motoren draaiden zonder mankeren. Toen ze teruggekeerd waren op de basis, werd het vliegtuig nauwkeurig onderzocht door het grondpersoneel. Wat gerepareerd moest worden, kreeg een snelle en efficiënte herstelbeurt.

September 1944. Stirling LJ-883 van 570 Squadron RAF is samen met een ander toestel op weg van Arnhem naar huis. Het moet de 17e, 18e of 20e zijn.

De derde vlucht

De derde vlucht was op woensdag 20 september, wederom moesten voorraden worden afgeworpen. Helaas ontstond er enige verwarring over de juiste plek van de dropzone. Deze was gewijzigd, maar de nieuwe locatie was blijkbaar niet doorgegeven aan de RAF. De Duitsers hadden hun afweerteknik ook veranderd. Naast het feit dat grotere hoeveelheden Flak in stelling waren gebracht (zware en lichte kanonnen, aangevuld met zware mitrailleurs) die geconcentreerd waren op de dropzone zelf, was nu ook sprake van bewapende rijnen op rivieren en andere watergangen die op de reis overvlogen werden. Deze schepen waren goed gecamoufleerd, en hun aanwezigheid werd slechts verraden wanneer de schutters aan het werk gingen. Onverwacht openden dan allerlei typen kanonnen het vuur, waarbij de lichtspoor munitie duidelijk aangaf waar de vijand was.

Na het afwerpen van de voorraden, begon het vliegtuig aan de thuisreis. Het vloog op 'deck level', zo dicht mogelijk boven de boomtoppen. De schutters aan boord lieten geducht van zich horen terwijl ze boven de Flakboten vlogen. Ze vormden zo een vliegend doelwit dat op lage hoogte voorbij kwam. De schade die door het afweervuur werd aangericht, kon tijdens de vlucht niet met enige zekerheid worden vastgesteld. Het toestel kwam veilig thuis op Harwell, en daar bleek enig lapwerk noodzakelijk te zijn.

Uit de lucht geschoten

De vierde trip naar Arnhem vond op zaterdag 23 september plaats, en deze zou de laatste van het vliegtuig en zijn bemanning blijken te zijn. Ook nu hadden ze, onder goede weersomstandigheden, geen probleem om de beoogde dropzone te vinden en de voorraden uit te gooien. Het betrof wapens, munitie, eten, kleren en eerste-hulp-middelen.

Toen het toestel wegdraaide van het strijdtoneel, zag Wood rook komen uit de linkervleugel. Hij draaide zijn geschutskoepel zodanig dat hij het beter kon zien, en tegelijkertijd probeerde hij via de intercom de aandacht van de piloot te trekken. Hij kreeg geen antwoord. Onmiddellijk daarna gaf hij tegenvuur gericht op de plek waar vandaan Duitse lichtspoomunitie omhoog spoot.

Wood bemerkte dat het vuur in de linkervleugel steeds heviger werd. Tegelijkertijd realiseerde hij zich dat ze snel hoogte verloren. Uit voorzorg wierp hij intuïtief de luiken van de geschutskoepel af, en maakte zich met een flinke tik op de drukknop vrij van de veiligheidsgordel. Het toestel maakte vervolgens een crash-landing, maar hoe dat precies ging weet Wood niet meer. Hij vond zichzelf terug terwijl hij over de grond rolde. Zijn geschutskoepel was afgebroken, en lag een eind verderop. Wood bevond zich dichtbij het toestel, dat op z'n kop lag en in lichterlaaie stond. Hij was duizelig, maar leek verder niet gewond. Hij liep om de Stirling heen om te kijken of hij ergens naar binnen kon. Munitie begon te exploderen. Toen hij zijn tweede rondje maakte, hoorde hij iemand roepen. Hij zag vervolgens één van de twee 'despatchers', het bleek Pte. Badham te zijn. Het is de taak van despatchers om in het midden van het vliegtuig de bevoorradingscontainers met parachute door het gat in de vloer te laten zakken en boven de dropzone los te laten.

Badham gewond

Wood zag dat soldaat Badham gewond was, maar dat hij desondanks probeerde om in het toestel te komen. Blijkbaar wilde hij tot het uiterste proberen zijn kameraad te redden die zich nog binnenin bevond.

Uiteindelijk slaagde Wood erin hem ervan te overtuigen zijn poging op te geven, hoewel ze allebei aarzelden om zich bij de situatie neer te leggen. Het vuur was inmiddels heel intens. Ze hadden geen brandblusmiddelen en de munitie begon nu in alle richtingen te ontploffen. Het leek waarschijnlijk dat de brandstoftanks elk ogenblik konden exploderen. Zonder schaamte gaf Wood later toe dat hij zijn tranen niet in bedwang kon houden. Er was nu niets meer dat ze konden doen.

De mannen die tot de vliegtuigbemanning behoorden waren al enkele jaren met elkaar opgetrokken; in feite al sinds de vorming van het 295e Squadron, dat later het 570e werd. Wood was getuige bij het huwelijk van zijn commandant, en peetvader van diens eerste kind. Voor hem was deze tragedie er één van diepe droefenis.

Dekking zoeken

Het eerste wat Wood hierna deed was de gewonde despatcher helpen dekking te zoeken in het bos achter hen. Toen ze daar vlakbij waren, riep een stem hen aan en vroeg naar het wachtwoord. Wood wist dat het 'John Buil' was, en dat het antwoord 'Uncle Sam' diende te luiden. De stem bleek bij een van twee Airborne parachutisten te horen die het vliegtuig de noodlanding hadden zien maken. Ze hielpen Wood en Badham naar het midden van het bos, waar ze een schuilplaats hadden gemaakt van takken en een stuk grondzeil; de binnenkant hadden ze afgewerkt met graszoden en mos. Badhams wonden werden verzorgd, maar omdat bleek dat hij een paar ribben had gebroken, was echte medische hulp dringend noodzakelijk.

Het begon donker te worden en Wood wilde graag in contact komen met de Nederlandse ondergrondse. De Airborne parachutisten kenden slechts een nabij gelegen hoeve, die voor zover zij wisten, werd bewoond door drie personen. Met z'n drieën, een para-sergeant, Wood en een ander, gingen ze erop af. Ze klopten aan werden ze binnengelaten. De bewoners, een boer met zijn vrouw en dochter, konden alleen maar brood en water aanbieden. Ze hadden helaas niet de beschikking over verband en dergelijke; zelfs lakens waren niet meer aanwezig omdat de Duitsers deze al eerder hadden weggehaald voor hun eigen gewonden. Ze zeiden dat het onder de huidige omstandigheden moeilijk zou zijn om contact te krijgen met het verzet.

Die nacht probeerden ze in de eigengemaakte hut van de paratroepers de slaap te vatten, maar dat lukte niet erg omdat het te koud was. De volgende morgen liet de boer ze zien hoe ze bij een ander bosje konden komen. Maar hij maakte ze tevens duidelijk dat ze heel voorzichtig moesten zijn: een tussenliggende weg werd door twee Duitse mitrailleurposten zodanig onder schot gehouden dat ze kruisvuur konden afgeven. De parachutisten-sergeant maakte een plan om de beide vijandelijke stellingen onschadelijk te maken, en

aldus geschiedde succesvol. Ze confisqueerden de mitrailleurs, en namen ze met de bijbehorende munitie mee naar het andere bosje. Daar troffen ze een Britse officier van de medische troepen 2) en een Nederlandse verpleegster aan, die Badham onderzochten. Zij besloten dat hij naar een plaats moest worden gebracht waar hij de juiste medische verzorging zou krijgen. Wood liet Badham bij hun achter, en ging met de anderen verder.

Op hun tocht troffen ze vervolgens een boerenwagen aan die bespannen was met een stokoud paard en die volgeladen was met hooi. Ze vonden ook blauwe boeren-overalls en gabels. Nadat ze de wapens in het hooi hadden verborgen, klom Wood er bovenop. Beladen vertrok de kar in de richting van een boerderij bij Ede. Daar werden ze ondergebracht in een paar kippenhokken. Wachtlopen was noodzakelijk, want een eindeloze stroom Duitse soldaten leek belangstelling te hebben voor het halen van eieren bij de hoeve.

Supply drop

Die nacht vertrok Wood onder escorte voor een tocht die weer in een kippenhok eindigde. Het doel van deze reis was om te kijken of hij een Belgische officier, een zekere kapitein King, van de Special Air Service van dienst kon zijn. Zijn assistentie kon worden gebruikt bij het coderen en decoderen van berichten. King werd vergezeld van een korporaal en een 'lance corporal', allebei ook van de Belgische S.A.S.. Hij wilde een bevoorradingsvlucht organiseren ten behoeve van het gebied waarin ze verbleven, en voor het versturen van boodschappen had hij hulp nodig. Wood kon hem helpen.

Uiteindelijk werden de berichten de ether ingestuurd. De boodschappen waren op rijstpapier geschreven, en zekerheidshalve werden ze om veiligheidsredenen na het verzenden opgegeten. Alles werd nu in gereedheid gebracht voor een bevoorrading die de volgende avond zou plaatsvinden. Wood werd gevraagd of er nog iets was dat hij graag wilde ontvangen. Hij wilde graag schoenen met maat 7. Op de avond dat de 'supply drop' zou geschieden, werd hij in een auto naar het desbetreffende terrein buiten een grote stad gereden. Hij werd vergezeld door twee andere mannen en een vrouwelijke koerier. Het duurde niet lang of in de verte werd het geluid gehoord van vliegtuigmotoren. Zaklantaarns begonnen tot leven te komen benedenwinds van de aanvliegroute. Met regelmatige tussenpozen diende de letter R te worden geseind. De lichten bevonden zich echter te dicht bij wat bomen, en Wood vroeg de betrokken personen iets verder naar voren te komen. Meteen daarna zagen ze de eerste (enkele) parachutes opengaan, gevolgd door een dubbele. Het Nederlandse 'grondpersoneel' verzamelde vlug de uitgeworpen voorraden en vertrok. De inhoud van de manden bestond voor Wood uit niets beters dan schoenen met maat 10. De parachutisten hadden meer geluk; zij troffen 500 sigaretten van het merk Passing Cloud aan, evenals vloeipapier en veiligheidslucifers.

Aflevering van een stuk film

Wood werd vervolgens teruggebracht naar de boerderij bij Ede. Hij kreeg nu last van de enkel die hij verstuikt had bij de noodlanding. De boer voorzag hem van nieuw verband, en smeerde wat zalf op het gekwetste lichaamsdeel die hij normaal voor zijn vee gebruikte. De volgende morgen was de zwelling wat weggetrokken.

In de late uren van de volgende nacht werd Wood geëscorteerd op weer een rit naar kapitein King. Deze hoorde opgetogen toe hoe verteld werd over de succesvolle bevoorrading. Voordat hij weer terugging, kreeg Wood een stuk film mee. Dit mocht absoluut niet in handen van de vijand vallen, maar moest met de hulp van de ondergrondse bij de Britse strijdkrachten in bevrijd gebied worden afgeleverd. Later hoorde Wood dat de negatieve gegevens bevatten over de posities van zeemijnen voor de kust van Hoek van Holland. Informatie hierover zou de taak van de Royal Navy heel wat eenvoudiger maken.

Diezelfde nacht nog werd Wood naar het huis van de dokter gebracht in een dorp vlakbij. Daar werd hij voorgesteld aan een Canadese legerofficier en twee van diens para's. Het bleek dat Wood en de luitenant de enige twee waren die konden zwemmen, en dat een manier werd gezocht om contact te krijgen met de geallieerde troepen bij Nijmegen. Het plan was om de volgende morgen vroeg te proberen per fiets bij de

rivier de Waal te komen. Daar zouden twee mannen op hen wachten, die hen vervolgens zouden verborgen in een schuit totdat het donker werd. Toen de duisternis was gevallen, gingen ze op weg; voor de zoveelste keer op hun fiets. Ze waren nog maar net vertrokken, of Woods metgezel kreeg last van een lekke band. Ze naderden het toegangshek van een huis, en aan de man die daar stond, vroeg Wood in zijn beste Nederlands: 'Ein pumpen?' De persoon begon te lachen, en zei: 'Bent u Engels?' Hij vroeg Wood voor het huis te wachten, en nam zijn maat mee naar achteren. Kort daarna kwam hij weer tevoorschijn met een andere fiets, waarna ze wederom opstegen en verder fietsten in de richting van de boot. Toen ze bij de rivier aankwamen, kregen ze waterdichte overgooiers om hun kleren droog te houden, een plank om spullen op te leggen die niet nat mochten worden, en een touw om aan het stuk hout te bevestigen zodat dit onder controle kon worden gehouden.

Zodra het donker was, lieten ze zich in het ijskoude water zakken. Ze zwommen naar de overkant, waarbij ze hun uiterste best deden geen geluid te maken. Wood had te horen gekregen dat ze als ze eenmaal aan de overkant waren, op de andere oever heen en weer moesten lopen, en een liedje zingen als iemand hen tegemoet kwam. Aangezien de Canadees niet kon zingen, moest dit onderdeel voor rekening van Wood komen. Omdat die rilde van de hevige kou, was zijn vertolking van 'On Ilkley Moor ba' tat' niet echt vloeiend te noemen. Niettemin arriveerde kort na de voorstelling een gids die hen naar een groot huis bracht dat goed werd bewaakt door 'mannen van Oranje'. Ze kregen iets te drinken, en mochten vervolgens een poging doen de gemiste, maar broodnodige, slaap in te halen.

De volgende avond was er weer een fietstocht, gevolgd door zwemmen. Het doel was een stuk niemandsland dat omgeven was door prikkeldraad. Het traject dat in het water moest worden afgelegd, werd in het zonnetje gezet door lichtkogels die van beide oevers werden afgevuurd. Ze slaagden erin alle hindernissen te overwinnen, en het hoofdkwartier van de Guards Armoured Division in Nijmegen te bereiken. Daar werd Wood ondervraagd, en vervolgens overhandigde hij zijn kostbare film. De bevelvoerende officier ter plekke feliciteerde hem met zijn prestatie. In het divisiehoofdkwartier werd Wood bijgestaan door een vrouwelijke oorlogscorrespondent, die erin slaagde voor hem de overjas van een Belgische officier te regelen. Ook zorgde zij voor wat warme drankjes tijdens de kille tocht per jeep naar Brussel, waar hij medisch werd onderzocht met als resultaat dat hij in een goede conditie werd bevonden.

De volgende dag deed hij wat boodschappen, die hij betaalde met zijn 'ontsnappings-geld'; het was tenslotte zo dat zijn vrouw in het Verenigd Koninkrijk in verwachting was van hun eerste kind. Een dag later landde hij als passagier in een Dakota op het vliegveld Northolt. Daarna ging hij met een welverdiend verlof.

Crash van de Dakota van Luitenant David Lord

Plaats: Wolfheze
 Aantal slachtoffers: 7
 Datum: 19-09-1944

In dit hobbelige heen-en-weertje in de route kom je aan het einde bij een monument voor een neergestort vliegtuig. Een heldenverhaal over Pilot David Lord en zijn bemanning, die ondanks een neerstortend vliegtuig hun missie voltooiën. En slechts 1 bemanningslid overleefd het.

Het Victoria Cross voor F/Lt. David Lord

Als Operatie Market Garden op dinsdag 19 september, twee dagen na het begin om de brug bij Arnhem te pakken, verlegen zit om bevoorrading, wordt onder andere Dakota III, KG347, van het 271 Squadron ingezet. Pilot is Flight Lieutenant David S. Lord die een ruime ervaring heeft in bevoorrading droppings, in het Midden Oosten, India en Normandië. Voor zijn inzet over Burma had hij het DFC ontvangen.

Flight Lieutenant David S. Lord

Flight Lieutenant David S. Lord DFC VC en het Victoria Cross

Tijdens de briefing wordt de piloten verteld dat door het slechte weer er geen jachtvliegtuig bescherming zal zijn en dat er op 300 meter hoogte gedropt dient te worden om accuraat te zijn, en dat de Duitse luchtafweer nu ingeschoten is! Even na 13.00 uur stijgt de KG347 met nog zestien andere Dakota's het vliegveld Down Ampney en zet koers naar Dropping Zone 'V' ten noordwesten van Arnhem. Als lading heeft KG374 acht munitie containers aan boord. De dikke bewolking over de Noordzee gaat over op een dichte mist en navigator F/O Harry King moet zijn koers uitrekenen, omdat hij de kustlijn niet kan zien. Ondanks het niet al te beste weer weten de mannen aan boord dat de bevoorrading vanuit de lucht de enige mogelijkheid is om de para's op de grond bij te staan en het nog even langer vol moeten zien te houden tot deze ontzet kunnen worden.

Britse para's bergen de broodnodige bevoorradingpakketten

Tegen drie uur verteld King aan Lord dat ze nu nabij de Rijn zijn. KG374 zakt door de bewolking en nadert Nijmegen en verderop ligt de Rijn. Vliegend op 500 meter hoogte wordt het toestel omgeven door luchtafweer. Binnen een paar minuten wordt de stuurboord motor getroffen. Stukken metaal slaan door de dunne huid van het toestel maar niemand van de acht bemanningsleden raakt gewond.

Ter nagedachtenis aan David Lord en zijn bemanning vloog de Dakota ZA947

Maar de C-47 is in problemen, vlammen en rook sloegen van de motor over de vleugel. Het was nog vier minuten naar de DZ. Met de vleugel nu geheel in vlammen wordt de DZ bereikt. Als King zijn positie verlaat om te helpen met het naar buiten duwen van de containers blijken de rollers beschadigd door de beschietingen. Met de hand worden zes containers naar buiten gewerkt. Omdat er nog twee aan boord zijn besluit Lord een tweede 'going in' te maken. Onwetend van het feit dat de DZ in handen is van de Duitsers draait Lord de Dakota. Ondanks het moordende grondvuur wacht de bemanning op het groene licht en duwt de laatste twee containers naar buiten. Lord geeft daarop het teken aan de mannen dat ze het toestel moeten verlaten. King helpt de anderen met het omsjorren van hun parachute en staat in de deuropening als de brandstof in de rechtervleugel explodeert. King wordt naar buiten gesmeten door de plotselinge beweging van de Dakota. In een reflectie trekt hij aan de parachute ring.

Terwijl hij snel naar de aarde zweeft, stort KG374 in een nabijgelegen veld neer waarbij de andere zeven bemanningsleden omkomen:

- F/Lt. David S.A. Lord, piloot (30 jaar)
- F/O Richard E.H. Medhurst, copiloot, (19)
- F/O Alexander F. Ballantyne, radio bediener, (25)
- Dvr. Leonard S. Harper, (29)
- Cpl. Philip E. Nixon, (29)
- Dvr. James Ricketts, (27)
- Dvr. Arthur Rowbotham, (28)

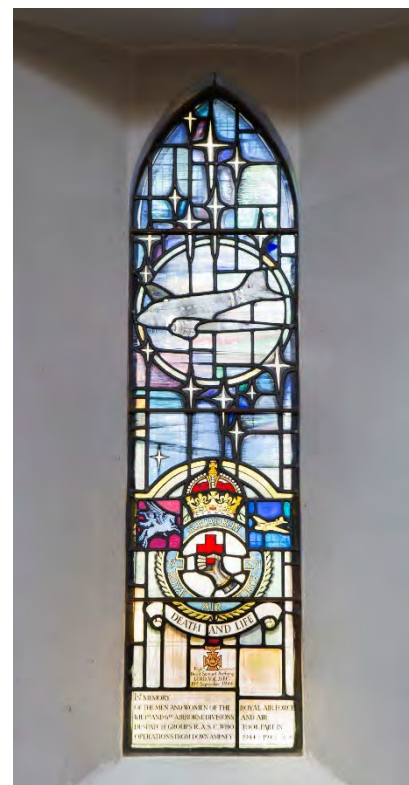
King weet aansluiting te vinden het 10th Battalion Parachute Regiment. Maar de volgende dag moeten hij en 61 anderen zich overgeven aan de Duitse troepen. King verdwijnt voor 10 maanden in het Stalag Luft I, voor hij op 13 mei 1945 weer in Engeland is. King gaat op verzoek van het Air Ministry terug naar Arnhem om KG374 aan te wijzen en de slachtoffers te identificeren.

Hoogste onderscheiding voor heldenmoed

Op 13 november 1945 wordt aan Lord als enige van het Transport Command postuum, de hoogste onderscheiding voor heldenmoed binnen het Britse Koninkrijk, het Victoria Cross uitgereikt en de Nederlandse regering beloond Harry King met het Nederlandse Bronzen Kruis. In 1974 wordt in de kerk All Saints in Down Amptey een 'glas in lood' onthuld als nagedachtenis aan het 271 Squadron en aan David Lord en zijn bemanning

De hoogste onderscheiding voor moed: het Victoria Cross

Glider monument bij Wolfheze

Plaats: Wolfheze
 Aantal slachtoffers: 229
 Datum: september 1944

Bij de inrit naar Camping Lindenhof staat een landmark om de landingen met de zweefvliegtuigen te herdenken. Deze landingen werden tijdens operatie Market Garden uitgevoerd op 3 terreinen rond Wolfheze. Het landmark geeft een impressie van de landing van een Horsa zweefvliegtuig. In 2022 is hier een monument bijgeplaatst. Het terrein rond dit monument heeft sinds die dag de naam 'Peter Colthup field'. Hij is veteraan van het Gilder Pilot Regiment waar de organisatie niet op tijd contact mee had kunnen krijgen om ook een tekst van hem op het monument te plaatsen. 229 mannen van het Glider Pilot Regiment sneuvelden hier. Er werden er ook nog eens 480 mannen krijgsgevangen gemaakt, waarvan slechts de helft het overleefde.

Start van Operatie Market Garden

Een prachtige zonnige dag in september 1944 lijkt het perfecte moment voor een grote verrassingsaanval op de Duitse bezetter. Market Garden moet dé slag worden om voor eind 1944 de oorlog in Europa te beëindigen. Het plan van veldmaarschalk Bernard Law Montgomery omvat een luchtlanding (codenaam Market) en grondoffensief (Garden). Parachutisten en airborne infanteristen landen in de buurt van Eindhoven, Nijmegen en Arnhem om de belangrijkste bruggen over Maas, Waal en Rijn te veroveren. Die laatste blijkt een brug te ver.

Een Horsa Glider zweefvliegtuig van de binnenkant (hout)

Operatie Market Garden (OMG) start op 17 september 1944. Overdag. Niet geheel logisch, want de dekking van de nacht ontbreekt dan. Maar van 16 op 17 september is er geen maanlicht. En de geallieerde gevechtsinstructie verbiedt grote operaties onder die omstandigheden. Doel is om met een combinatie van een luchtlandingsoperatie (35.000 man) en een grondoffensief (150.000 man) vanuit België naar het IJsselmeer door te stoten. Deze manoeuvre moet de Duitse troepen in West-Nederland isoleren en de weg openen naar het Duitse industriële hart – het Ruhrgebied. Tegelijkertijd omzeilen de geallieerden de zwaar verdedigde Siegfriedlinie in het westen van Duitsland. Het verloop van OMG is inmiddels wel bekend, maar hoe zag die luchtoperatie er nu eigenlijk uit?

Short Stirling Mark IV bommenwerpers staan klaar op RAF Harwell om de volgende Horsa 1 naar Nederland te slepen. Bij deze gliders zaten de sleepkabels aan het bovenste bevestigingspunt van het hoofdlandingsgestel aan de vleugels, bij de Horsa 2 aan het neuswiel.

De luchtlandingsoperatie

Market is de grootste luchtlandingsoperatie ooit. De aantallen luchtlandingstroepen, parachutisten en vliegtuigen zijn gigantisch. Vele bronnen spreken elkaar tegen over de exacte aantallen, maar een grote gemene deler is wel te geven. Bijna 35.000 militairen van de Amerikaanse 82nd en 101st en de Britse 1st Airborne Division (AD) en de 1e Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade zijn erbij betrokken. Ruim 20.000 man landen per parachute en een 'kleine' 15.000 met zweefvliegtuigen. Deze gliders vervoeren ook ruim 1.700 voertuigen en zo'n 300 stuks artillerie. Op de landing- (voor gliders) en dropzones (voor para's) komen daarnaast nog eens 3000 ton munitie en andere ondersteunende middelen aan de grond.

Om alle bataljons luchtmobiele infanterie en hun materieel naar Nederland te brengen, is een enorme luchtvloot nodig. Voor het exact weergeven van alle aantallen en vliegtuigtypes is een complete studie vereist, maar een indicatie valt wel te geven. Onder de naam 1st Airborne Army gaan de luchtstroepen aan boord van maar liefst ->

TROEPENTRANSPORT- EN SLEEVLIEGTUIGEN

1.274
C-47 Skytrains

164
Dakota's

321
omgebouwde
RAF-bommenwerpers

ZWEEFVLIEGTUIGEN

2.160
Waco CG-4A's

916
Airspeed Horsa's

64
General Aircraft Hamilcars

Van liefst 25 RAF-vliegbasis stijgen op zondagochtend 17 september vliegtuigen op:

Stille vleugels

Essentieel tijdens OMG zijn de gliders. De geallieerden ontwikkelen ze in WOII naar Duits voorbeeld. In de Blitzkrieg vervoeren zweefvliegtuigen licht bewapende eenheden over korte afstand voor verrassingsaanvallen. Hitler zelf geeft er veel bekendheid aan waardoor andere naties ook snel de mogelijkheden ervan inzien. Zwevers zijn grotendeels van hout en hebben alleen de meest noodzakelijke instrumenten aan boord. Ze zijn namelijk voor eenmalig gebruik, want de landing is vaak ruw en wegvliegen kunnen ze niet. Vrijwel alle exemplaren gaan bij operaties verloren.

Verschil tussen leven en dood

De instrumenten aan boord bestaan slechts uit een luchtsnelheidsmeter, sleepkabelindicator, hoogtemeter en een kunstmatige horizon. Die is het belangrijkste bij de landing, want motorvermogen om te corrigeren is er uiteraard niet. Verkeerde interpretatie maakt het verschil tussen leven of dood. Een sleepkabel en een intercom verbindt een zweefvliegtuig met de sleper. Naast transportvliegtuigen zet de RAF ook overbodig geworden twee- en viermotorige bommenwerpers in. Echt snel verloopt een aanval niet. De Britse Horsa bijvoorbeeld heeft een gemiddelde sleepsnelheid van 160 km/u en een maximum van 240. De C-47 en de Britse equivalent van de Dakota die veel zwevers omhoog brengen, vliegen ruim 350 km/u. Na een week van plannen zijn de voorbereidingen van OMG compleet. Enorm kort, aangezien de landingen in Normandië en Sicilië maanden planning vergden. Als voorbereiding op de landingen vallen in de ochtend van 17 september zo'n 1700 geallieerde bommenwerpers en gevechtsvliegtuigen Duitse stellingen in Nederland aan. Daaronder de B-25 Mitchells van het Nederlandse 320 Squadron en Spitfires van het 322 Squadron. Ook tijdens het verloop van OMG worden beide eenheden ingezet.

(l.) De Britse 1st Airborne Division, ondersteund door de Poolse 1e Onafhankelijke Parachutistenbrigade, moest de bruggen over de Rijn bij Arnhem en Oosterbeek innemen.

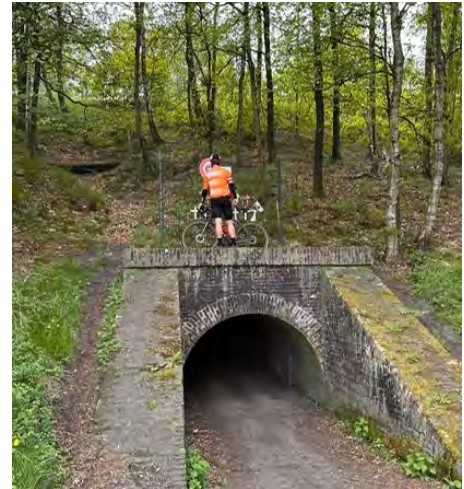
(r.) De Amerikaanse strijdkrachten hadden te weinig vliegers beschikbaar om alle Waco's van een copiloot te voorzien. In plaats daarvan namen ze een extra infanterist mee.

Om 09.45 uur gaat de eerste van ruim 2000 vliegtuigen en gliders take off om 20.000 troepen, ruim 500 voertuigen, ruim 300 kanonnen en bijna 600 ton materiaal naar Nederland te brengen. Tussen 13.00 en 14.00 uur landen de 1st British AD ten westen van Arnhem, de 82nd AD bij Nijmegen en Grave en de 101st AD bij Son en Veghel. In week die volgt gaan ruim 200 vliegtuigen en bijna 150 gliders verloren maar de bruggen bij Nijmegen en Eindhoven worden veroverd. In Arnhem zijn de problemen groot. Ruim 1.000 airborne troepen komen om het leven, zo'n 6,500 raken gewond en worden gevangen genomen. In de nacht van 25 op 26 september vindt de grootschalige evacuatie plaats. In barre omstandigheden en onder moordend vuur weten eerst ruim 2.150 en later nog een 250 man de zuidelijke Rijnsoever te bereiken. Na 8 dagen eindigt de strijd met in totaal 17.000 dode en gewonde geallieerden

Gesneuvelden 1st Airlanding Squadron

Plaats: Renkum
 Aantal slachtoffers: 7
 Dtum: 17-09-1944

Aan de Noordzijde van het tunneltje onder het spoor door vind je bovenaan twee kransen met een stukje papier eronder de namen van de leden van het 1st airlanding squadron die hier in deze omgeving hebben gevochten en zijn gesneuveld in de verhitte strijd met de Duitsers die hier plaatsvond na de luchtlandingen.

William Mckinlay Edmond

Het verhaal van William Mckinlay Edmond

Engelse Trooper William Edmond diende bij No 9 Section, C Troop. Op 17 september 1944 landde hij bij Wolfheze. In de plannen voor Market Garden kreeg het Reconnaissance Squadron (verkenners) de opdracht om zo snel mogelijk bij de brug bij Arnhem te komen. Ze vertrokken rond 15.45 uur vanaf de Renkumse Heide. Luitenant Bucknall ging verder in één jeep met de eerste drie beschikbare mannen van zijn sectie. Sergeant McGregor volgde in een tweede jeep met nog vijf mannen. Toen C Troop de heide verliet, gingen secties 9 en 7 voorop, met nummer 8 erachter. HQ Troop vormde de achterhoede.

Een Duitse hinderlaag

Nadat ze de heide hadden verlaten, maakten ze goede vorderingen en stopten ze om elkaar te ontmoeten op de nadering van Wolfheze. Daar zou sectie nr. 8 het overnemen van nr. 9 en de leiding nemen. Geen 7 was achter hen. Nadat ze bij Wolfheze de spoorlijn waren overgestoken, reden de jeeps een zandpad op, de Johannahoeveweg genaamd, dat vanaf het station in oostelijke richting naast het spoor liep. Ongeveer een derde van een mijl vanaf de Wolfheze-oversteek daalt de weg naar beneden en weer omhoog. Toen de eerste jeep de kuil in reed en aan de andere kant omhoog, werd hij in een hinderlaag gelokt door een verdedigende blokkeerlinie van mannen van de SS-Panzer Grenadier Ausbildungs und Ersatz Bataillon 16, onder bevel van SS Sturmbahnführer Sepp Krafft. Op deze plek waren het mannen van het reservepeloton van het bataljon onder leiding van SS-Hauptscharführer Wiegand. Alle vier de mannen in de eerste jeep kwamen om. Van de zes mannen in de tweede jeep werd er 1 gedood, 4 raakten gewond en gevangen genomen en 1 werd ernstig gewond en achtergelaten.

Sectie 7, die zich achter nr. 8 bevond, stopte en zocht dekking zodra ze het schieten voor zich hoorden. Daarna gingen ze te voet verder om het te onderzoeken. Op dat moment lagen de mannen van de 2e jeep nog rond hun voertuig en werd besloten dat sectie 7 dicht bij de plaats van de actie zou komen en sectie 9 naar de zuidkant van de spoorlijn om de rechterflank te bewaken. Sergeant Stacey van nr. 7 raakte ernstig gewond toen hij probeerde de 2e jeep te bereiken. Er werd besloten de gewonden te verzamelen en terug te trekken en sectie 9 kreeg de opdracht om terug te gaan naar de noordkant van de spoorlijn om sectie 7 te dekken. Ze trokken snel op en kwamen binnen 50 meter van sectie 7., hoewel hij een Rode Kruis-vlag droeg, werd besloten om te proberen sergeant Stacey onder dekking van een rookgordijn te bergen. Opnieuw faalden ze en raakten ook twee van de mannen van sectie 9 gewond. Terwijl hij probeerde zich terug te trekken, werd William Edmond in de rug geraakt en viel ongeveer vijf meter van de rand van het bos.

Edmond raakt gewond

De auteur van het boek Remember Arnhem, John Fairley, schrijft hierover op pagina 49 en 50. Op pagina 50 schrijft hij: "Ondertussen waren luitenant Bowles en zijn sectiesergeant, David Christie, achter Edmond aan gegaan. Algemeen werd aangenomen dat de sluipschutter die verantwoordelijk was voor het neerschieten van Chandler was degene die ook Edmond had gepakt en, zeker, toen ze hem naar dekking sleepten, leden Bowles en Christie een aantal bijna-ongevallen en werden ze zich zeer bewust van de nauwkeurigheid van het schieten van de Duitser. , beide gewonde mannen werden veilig teruggebracht, elk kreeg morfine en zijn wonden werden verbonden. Het was duidelijk dat Edmond het ernstigste slachtoffer was, aangezien hij in de linkerlong was geraakt en veel bloed had verloren. een brancard, hij werd op Christie's jeep geplaatst en, met Miles en Palmer achterin, vertrokken ze naar de hulppost van het regiment. Op de terugweg bleef Edmond om water vragen en zei hij dat hij zou sterven. "Je hebt gewonnen niet doodgaan, Jock", verzekerde Christie hem steeds, hoewel hij eraan toevoegt: "Ik geloofde geen woord van wat ik zei." Er was weinig dat ze konden doen behalve de slachtoffers uitladen en de wonden zo effectief mogelijk behandelen onder leiding van Douglas Swinscow...

Tegen het einde van de korte reis was ook Edmond bewusteloos en toen Christie zijn kleding wegnipte, hij vond een gat van acht centimeter in Edmonds rug. "De wond zoog lucht naar binnen," zegt Christie, "en maakte een geluid alsof iemand de lucht uit een fietsbuis perst. Ik nam een veldverband en duwde het recht in het gat, en bedekte het toen met een schelpverband. Gewoon nadat ik hiermee klaar was, gaf ik hem een slok cognac uit de fles die ik droeg, en kort daarna herstelde hij gedurende ongeveer twee minuten bij bewustzijn. Gedurende die tijd zei hij tegen me: "Jock, ik ga dood. Vertel het mijn vrouw Ik hou van haar en ho en zie haar voor mij.' 'Ja, Jock, dat zal ik doen,' antwoordde ik. Hij verloor daarna het bewustzijn en stierf de volgende ochtend.'

Een veldgraf

Edmond werd naar de 181st Airlanding Field Ambulance aan de Duitsekampweg in Wolfheze gestuurd. Hier stierf hij. Hij kreeg een veldbegrafenis in de achtertuin van Duitsekampweg nr. 9, samen met de lichamen van de mannen die omkwamen in de eerste 2 jeeps, waarvan de lichamen op 18 september werden geborgen.

Korporaal Ron Mills van 181 Airlanding Field Ambulance RAMC knielt bij het veldgraf van William Edmond aan de Duitsekampweg.

De schuttersputjes

Plaats: Renkum
 Aantal slachtoffers: onbekend
 Datum: September 1944

De route gaat hier een klein stukje over de MTB route, en je moet even goed kijken maar op een gegeven moment zie je een stukje afgezet gebied rechts van je. Hier liggen de gerenoveerde schuttersputjes; een geïmproviseerd verdedigingswerk. In april 2004 zijn door vrijwilligers enkele van deze schuttersputjes van 4th Parachute Brigade HQ in de oude staat hersteld. In 2012 is er een herdenkingsplaquette bijgekomen. De schuttersputjes zijn gelegen ten zuiden van Landingzone "L", nabij de spoorlijn tussen Wolfheze en Oosterbeek.

Zware verliezen

Op 19 september 1944, tegen de middag, groeven mannen van de 4th Parachute Brigade zich in deze omgeving in. Hun commandant, Brigadier J.W. Hackett, besloot op te rukken in de richting van de Dreyenseweg om de Britse aanval op Arnhem te ondersteunen. 156 Parachute Battalion trok voorwaarts langs de spoorlijn, en 10th Parachute Battalion deed hetzelfde langs de Amsterdamseweg. De beide eenheden vielen Duitse troepen herhaaldelijk aan, maar werden met zware verliezen teruggeslagen. Aangezien de Duitsers steeds dichterbij kwamen, gaf Brigadier Hackett opdracht aan zijn hoofdkwartier, 10th Battalion, 156 Battalion en 7th Battalion, The King's Own Scottish Borderers, om zich terug te trekken naar het gebied ten zuiden van de spoorlijn, in de richting van Wolfheze. Hij, enkele van zijn officieren, en een afdeling van Defence Platoon bleven hier om erop toe te zien dat alle vervoermiddelen en de bijbehorende troepen weggetrokken. Deze sectie bracht de vijand verliezen toe, maar incasseerde ook. Verscheidene mannen werden gewond of gedood. Een energieke tegenaanval, onder leiding van Brigade Major C.N.B. Dawson, zorgde net voor de schemering inviel voor een adempauze. Kort daarna verplaatste ook deze groep zich naar de zuidzijde van de spoorlijn.

Één van de laatste twee

De bekendste soldaat van het 156 Parachute Battalion 4th parachute brigader is de laatst levende oorlogsveteraan Kolonel John Waddy geweest. John Waddy landde op maandag 18 september 1944, op de 2e dag van Operatie Market Garden op de Ginkelse Heide. Op deze plaats raakt hij een dag later zwaargewond toen ze hier de Duitse verdedigingslinie probeerde te breken. Hij werd afgevoerd naar het noodhospitaal in Hotel De Tafelberg (hier komen we straks nog langs) waar hij op de biljarttafel werd geopereerd. De Tafelberg en het omliggende gebied werden herhaaldelijk getroffen door Duits vuur en Waddy raakte nog twee keer gewond. John Waddy is op 100-jarige leeftijd op 27 september 2020 overleden. Hij was één van de laatste twee nog in leven zijnde officieren van de Slag om Arnhem.

Arnhems Oorlogsmuseum 40-45

Plaats: Arnhem
Aantal slachtoffers: geen

Je rijdt hier langs het Arnhems Oorlogsmuseum 40-45, dit is een particulier museum gewijd aan de Tweede Wereldoorlog, met name in en rond Arnhem.

Wat is er te zien?

De kern van de collectie bestaat uit een particuliere verzameling van geallieerde en Duitse wapens, uniformen, documenten en vele niet-militaire voorwerpen, zoals rantsoenbonnen en oorlogskranten, die een indruk geven van het dagelijks leven uit die tijd. Het museum toont tevens diorama's met authentiek materiaal. Daarnaast bezit het museum een aantal militaire voertuigen en grote wapens, waaronder een Russische T-34 tank die voor het museum staat opgesteld, en een aantal kanonnen en houwitser.

Polar Bear Division

Het logo van de bevrijders van Arnhem, de Polar Bear Division, is tevens het handelsmerk van het museum. De Polar Bear Division was een Engels legeronderdeel dat op dat moment onder Canadees bevel opereerde.

Het museum is geopend van dinsdag tot en met zondag van 10:00 tot 17.00uur en kost 10 euro entree.

Een FLAK

In de tuin van dit museum staat een Russische tank en een Flak. Flak is een afkorting van Flugabwehrkanone, ook Fliiegerabwehrkanone. Het was de benaming voor het Duitse luchtafweergeschut tijdens de Tweede Wereldoorlog. De oorspronkelijke verzamelnaam is 'Flugabwehrgeschütz'. Een Flak kon verdekt opgesteld worden, bijvoorbeeld in een kuil met een aarden wal of een betonnen rand eromheen, wat een Flakstelling wordt genoemd. Later op de 200-km-route staat bij museum Deelen nog zo'n flak, die je van dichtbij kunt bekijken.

Flak luchtafweergeschut bij vliegveld Deelen waar je later langs komt

Fliegerhorst Deelen + Museum Deelen

Plaats: Arnhem
Aantal slachtoffers: niet bekend

Gedurende de Tweede Wereldoorlog zijn er ongeveer 7.500 vliegtuigen op Nederlands grondgebied neergestort, mede door toedoen van deze Duitse 'nachtjagers'. Duizenden vliegers raakten daarbij gewond of werden gedood onder vaak dramatische omstandigheden, we passen tijdens onze toch verschillende plekken van neergehaalde vliegtuigen.

Bouw vliegveld

Op het schietterrein Kemperheide wordt er door de Duitsers in 1940 met hulp van Nederlandse aannemers en duizenden Nederlandse arbeidskrachten gestart met de bouw van een groot vliegveld. Er komen drie startbanen in een 'A'-figuur en er komt een administratief centrum op de Kop van Deelen. Ook verharde rolbanen, opstelplaatsen en hangars komen in razend tempo tot stand. Vanaf Wolfheze wordt het 'bommenlijntje' aangelegd voor de aanvoer van o.a. bouwmaterialen, munitie, geschut, brandstof en vliegtuigonderdelen. Ten zuiden van de Koningsweg worden twee grote kazernes gebouwd: Groot en Klein Heidelberg (nu: Oranjekazerne) voor het 2.500 man tellende personeel.

Belangrijkste vliegveld van Nederland

Vliegveld Deelen groeit langzaam uit tot één van de grootste Duitse vliegvelden in Nederland. Deze 'Fliegerhorst' met codenaam 'Alster' (A=Arnhem), is ook geschikt voor de dan nog in de kinderschoenen staande 'Nachtjagd'. De luchtoorlog woedt op een steeds grotere schaal en dat maakt centrale coördinatie noodzakelijk. In Schaarsbergen wordt bij Koningsheide een groot complex gebouwd voor de 1e Jagd-division, waar men begint te experimenteren met een begeleidingssysteem voor de Nachtjagd. In het najaar van 1942 wordt aan de Koningsweg begonnen met de bouw van een 'Grossraumgefechtsstand', een enorme commando-bunker

Blitzmädel in Diogenes bunker op vliegbasis Deelen

van 40 x 60 x 16 meter en een muurdikte van 3-4 meter, met de codenaam 'Diogenes' (D=Deelen). Hier komen alle verbindingen samen van de Duitse luchtbewakingscentrales, vliegvelden en radarstations van de Luftwaffe. De 145km-racefietsproof-route komt langs deze bunker en als het hek openstaat is het zeker de moeite even te kijken

Museum over de Nachtjacht

De tentoonstelling in het museum toont de ontwikkeling van de vliegbasis Deelen vanaf de oorlogstijd met foto's en voorwerpen uit de collecties van DAEG-leden (Dutch Aircraft Examination Group). Voor de actuele bezoekersinformatie, kun je terecht op de website van het museum. Het museum is alleen in het weekend op zaterdag en zondag geopend.

Gedenkmonument gefusilleerde - Woeste Hoeve

Plaats: Woeste Hoeve
 Aantal slachtoffers: 117
 Datum: 8 maart 1945

Op deze plek vond op 8 maart 1945 de grootste executie van Nederland plaats. Hier bij de Woeste Hoeve, in de gemeente Apeldoorn, zijn 117 mannen door de Duitse bezetter gefusilleerd als represaille voor de "aanslag" op Rauter, de hoogste Duitse politiegeneraal en hoofd van de SS in Nederland.

Een overval

In de nacht van 6 op 7 maart 1945 werd bij de buurtschap Woeste Hoeve per ongeluk een "aanslag" gepleegd op Hanns Albin Rauter. Op 6 maart had de Apeldoornse ondergrondse een tip ontvangen dat de Wehrmacht de volgende ochtend bij een slachterij in Epe drieduizend kilo vlees zou ophalen. Vanwege de voedselschaarste bij onderduikers en evacués zou dat vlees in Apeldoorn heel goed van pas komen. Een groep verzetsmensen kreeg de opdracht de Wehrmacht voor te zijn en diezelfde nacht nog het vlees in Epe op te halen. De groep beschikte over Duitse uniformen, maar de auto's die de verzetsgroep had waren niet geschikt voor zo'n grote lading. Ze besloten een vrachtwagen van de Wehrmacht te kapen. Het verlaten stuk in de buurt van Woeste Hoeve leek het meest geschikt voor de uitvoering van hun plan. Er reden nogal wat Duitse vrachtwagens heen en weer tussen Apeldoorn en Arnhem. Toen de groep ter hoogte van Woeste Hoeve een zware auto hoorde naderen, dacht men dat het een vrachtwagen was. Het bleek echter een open BMW te zijn met Duitse officieren. In het vuurgevecht dat volgde werd de chauffeur van de auto dodelijk geraakt, evenals de officier die achterin zat. De man die naast de chauffeur zat leefde nog en hield zich dood. Later bleek dat het Rauter was, de hoogste Duitse politie-generaal en hoofd van de SS in Nederland.

Represailles van Rauter

Het was duidelijk dat de Duitsers het er niet bij zouden laten zitten. Na een dergelijk incident was het gebruikelijk dat er represailles genomen werden in de vorm van het fusilleren van gevangengenomen verzetsmensen, bekende Nederlanders en politici. Rauter was zelf in Nederland de initiatiefnemer geweest van deze represaillemaatregelen. Hij had zelfs duidelijke quota ingesteld, zoals tien levens voor een Duitse dode en drie voor een Nederlandse dode in Duitse dienst. In juni 1944 had Hitler bevolen dat de berechting van verzetsmensen gestopt moest worden. De Duitse SD kreeg toen vrij spel om met mensen die ze oppakten te doen wat ze wilden, zij werden de zogenaamde Todeskandidaten. Half september geeft Rauter bevel om verzetsmensen als represaille aan de openbare weg dood te schieten en hun lichamen lange tijd te laten liggen. Voorbijgangers werden gedwongen toe te kijken bij de executies. Zo hoopten ze het verzet te breken. Nu Rauter zelf het slachtoffer was, werd het een represaille op grote schaal. SS-Brigadeführer Karl Eberhard Schöngarth nam de taken van Rauter over. Hij was verantwoordelijk voor de uitvoering van de vergeldingsactie. Toch was Rauter zelf niet minder verantwoordelijk. Hij is nooit buiten bewustzijn geweest en Schöngarth heeft in het ziekenhuis overleg met hem gepleegd.

SS-Generaal Hanns Rauter

274 mannen geëxecuteerd

Er werden hier op 8 maart 1945 in totaal 274 mannen gefusilleerd. In Amsterdam, Amersfoort, Fort De Bilt en op de Waalsdorpervlakte werden vanwege de "aanslag" op Rauter 157 mannen gefusilleerd. Hier bij buurtschap Woeste Hoeve vond de grootste vergeldingsactie plaats. Uit gevangenis in Assen, Zwolle, Almelo, Colmschate, Doetinchem en Apeldoorn werden 117 mannen gehaald. De jongste was 17, de oudste 75 jaar. Al deze mannen werden in de ochtend van 8 maart op de plaats waar nu het monument staat, gefusilleerd.

117 mannen langs de weg

Allemaal werden ze eerst naar de SD-Dienststelle in Apeldoorn gebracht. Hier werden ze opgewacht door de grootste sadisten die de Veluwe in die tijd kende. Het waren zogenaamde "rexisten", voornamelijk Belgen die net voor de val vanuit Antwerpen waren overgeplaatst naar Apeldoorn. De meest beruchte uit de groep waren Emiel Thonon (bijnaam "de rat"), Hermann Veit, Eugène Dirckx en Verhulsdonk. Oskar Gerbig was hier al enkele maanden commandant. Hij was uit Almelo overgeplaatst, hij stond bekend als een redelijk mens en had in Almelo vaak erger voorkomen. Tegen mensen als Thonon en Verhulsdonk was hij helaas niet opgewassen. De gevangenen werden door deze mensen geboeid en in 7 bussen geplaatst, waarna ze in colonne rond half zeven 's morgens vertrokken, voorafgegaan door Gerbig op zijn motorfiets op weg naar Woeste Hoeve. De bussen en vrachtwagens werden geparkeerd op tweehonderd meter afstand van herberg De Woeste Hoeve, op een grasveld bij de driesprong met de weg naar Hoenderloo. Even voorbij de herberg stond een vuurpeloton gereed van 50 Duitsers. De executie ging snel. Elke vijf minuten werd een nieuwe groep van twintig gevangenen opgehaald. De slachtoffers werden daarna in een lange rij naast elkaar neergelegd tussen de weg en het fietspad. De fietsers die voorbijkwamen moesten afstappen en langs de slachtoffers lopen. In de middag werden alle slachtoffers begraven in een massagraf op begraafplaats Heidehof bij Apeldoorn. Vanaf 25 april 1945 (een week na de bevrijding van Apeldoorn) zijn alle 117 slachtoffers weer opgegraven en op 2 na geïdentificeerd (in 2008 werd één ervan alsnog geïdentificeerd). De meeste slachtoffers zijn daarna tijdelijk bij elkaar herbegraven elders op Heidehof, waarna het grootste deel in de loop van 1945 en later door hun familie naar andere begraafplaatsen in Nederland is overgebracht. In de loop der jaren is een deel der slachtoffers weer herbegraven op het Ereveld Loenen.

Nationaal ereveld Loenen

Plaats: Loenen
Aantal slachtoffers: 4000 (niet alleen WOII)

Nationaal Ereveld Loenen is een erebegravingplaats gelegen in Loenen nabij Apeldoorn, die op 21 maart 1949 in gebruik werd genomen en op 18 oktober 1949 door prinses Wilhelmina officieel werd geopend. Er liggen bijna 4000 Nederlandse oorlogsslachtoffers.

Een belangrijk kenmerk van ereveld Loenen is de inrichting. De graven liggen bijna onopvallend verspreid over een bosgebied met een totale oppervlakte van 17 hectare. Hier zijn geen rechte rijen met kruisen, maar graven, ingericht met liggende stenen. Achter elk opschrift schuilt een eigen geschiedenis. Het ereveld Loenen geeft een goed beeld van de verscheidenheid aan slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Onder hen bevinden zich gesneuvelde militairen, maar ook veel burgers: verzetsstrijders, politieke gevangenen, Engelandvaarders en slachtoffers van de gedwongen tewerkstelling (Arbeitseinsatz) in Duitsland.

Centraal op het ereveld bevindt zich de kapel met een schrijn voor de Gedenkboeken, het wandbord met de namen van Engelandvaarders en enkele urnen met asresten uit concentratiekampen. Sinds de jaren tachtig vormt het ereveld niet alleen de laatste rustplaats voor slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog. Ook militairen en burgers die zijn omkomen tijdens humanitaire en/of vredesmissies worden er (her)begraven.

Openingstijden zijn van 09.00 tot 17.00 uur (ook in het weekend).

Neergestorte Lancaster R5551 bommenwerper

Plaats:	Roosendaal
Aantal slachtoffers:	7
Datum:	14 juni 1943

In de nacht van 14 op 15 juni 1943 stortte de Lancaster R5551 ZN-V bommenwerper neer in een bommenrij langs een heideveld. De Lancaster behoorde tot de No. 106 Squadron van de Royal Air Force. Door de impact is er een gat uit deze bommenrij geslagen. Op deze plek staat nu het monument voor de omgekomen bemanning.

Op 15 juni 1943 zond de Duitse Wehrmacht de volgende berichtgeving uit:

"Br. bommenwerpers vlogen in de afgelopen nacht naar W.-Duitsch gebied. Door bomtreffers in woonwijken, die aanzienlijke vernielingen ten gevolge hadden, leed vooral de bevolking van de stad Oberhausen verliezen. Tot nu toe is vastgesteld, dat twintig bommenwerpers zijn neergeschoten."

Officeel waren er 'slechts' 17 bommenwerpers neergeschoten van de in totaal 203 toestellen.

De Lancaster R5551 had bij zijn laatste vlucht de volgende bemanning:

- D.S. ('Doug') Brown, Pilot Officer, Toronto Canada – Kapitein
- Robert Allen ('Bob') Beaton, Sergeant, Tottenham UK – Navigator
- Ernest George Seall, Flying Officer, Brockley UK – Bommenrichter
- Ewen Cameron ('Mac') McMillan, Sergeant, Glasgow UK – Boordwerktuigkundige
- Kenneth ('Ken') Wilcock, Sergeant, Scarborough (Yorkshire) UK – Boordschutter
- Angus Granger ('Jock') Ballantyne, Sergeant, Edinburgh UK – Boordschutter
- Frederick James ('Smoky') Stoker, Sergeant – Boordschutter

Ook bemanning, maar overleefde:

- R.S. ('Bob') Pegg, Warrant Officer, Oxbow Canada – Bommenrichter

Van een ooggetuige

Die nacht stond de heer W.H. Methorst, die even ten noorden van Terlet de uitspanning 'Groenendaal' exploiteerde, naast zijn huis te luisteren naar het gedreun van bommenwerpers. Hij had er een gewoonte van gemaakt om, zolang hij Britse bommenwerpers in de lucht hoorde, niet naar bed te gaan. Eerst als hij er zeker van was, dat er ook geen achteraancomers, die meestal in moeilijkheden verkeerden, meer kwamen, zocht hij zijn bed op. En aangezien de buurtschap Groenendaal dicht bij de favoriete route van de Britse bommenwerpers naar het Ruhrgebied lag, had hij de afgelopen maanden niet al te veel nachtrust gehad. Het moet al later dan half twee zijn geweest, toen zijn aandacht werd getrokken door een aanzwellend motorgeronk. Onmiskenbaar naderde een laag vliegende bommenwerper. Hij kon het toestel, dat naar zijn schatting op een 500 m afstand en een 400 m hoogte in zuidelijke richting voorbijvlog, niet zien. Dat zou er op kunnen wijzen, dat het in elk geval op dat moment niet in brand stond. Kort daarop opende het luchtafweergeschut aan de oostzijde van het vliegveld Deelen het vuur. Aan het motorgeluid te horen, zwenkte het vliegtuig daarop naar links terwijl het hoogte verloor. Enkele momenten later hoorde Methorst

dat het toestel de grond raakte. Wat Methorst niet zag, nam de Arnhemse scholier Piet van der ... zijn ouderlijk huis aan de Statenlaan wel waar. De volgende dag maakte hij deze notitie:

"Het is een zwoele zomernacht. Er dreunen weer veel vliegtuigen over. Naar het geluid van demotoren te oordelen, zijn de toestellen reeds op de terugweg. Enkele malen vindt er een luchtgevecht boven Deelen plaats. Blijkbaar worden de bommenwerpers vannacht boven Arnhem door Duitse nachtjagers opgevangen. Omstreeks 01.40 uur stort ten noorden van Arnhem een tuig neer. De horizon wordt enkele ogenblikken donkerrood verlicht als het toestel de aarde raakt. Weer is een offer gebracht!"

Al vroeg in de morgen stapte Methorst op de fiets om poolshoogte te nemen. Al spoedig ontdekte hij het wrak. De resten van het vliegtuig en de omgekomen bemanningsleden lagen op en aan beide zijden naast de Eerbeekseweg, zo'n kilometer vanaf de Apeldoornseweg. Het viel Methorst op, dat het toestel een stuk bos had weggeslagen en een aantal beukenbomen die langs de Eerbeekseweg stonden, in zijn gang ontworteld had. Duidelijk is te zien hoe het vliegtuig tegen de laatste bomen voor de heide te pletter is geslagen

Duidelijk is te zien hoe het vliegtuig tegen de laatste bomen voor de heide te pletter is geslagen

De grootste brokstukken, waaronder de motoren, waren eerst verderop in de heide tot stilstand gekomen. Vanaf de Eerbeekseweg zag hij de deerlijk verminkte lichamen van de omgekomen vliegers tussen de wrakstukken liggen. Ook de Duitsers uit het radiopeilstation Teerose I op Terlet, waar de R5551 laag overheen gekomen was, was het neerstorten niet ontgaan. Vanaf hun peiltorens moeten ze de brand, die na het neerkomen uitbrak, hebben kunnen gadeslaan. Aannemelijk is voorts dat ze hun collega's uit het radiopeilstation Teerose II, dat op 5 km ten zuidoosten van Teerose I lag, over het gebeurde hebben ingelicht. De volgende ochtend gingen militairen uit beide stellingen, waaronder sommigen gewapend met een fototoestel, op pad om een kijkje te nemen bij de neergehaalde Tommy. Het bezoek aan de plaats van het ongeluk werd voor de meeste van deze militairen van de verbindingdienst van de Luftwaffe een schokkende ervaring. Zij kwamen er voor het eerst van hun leven oog in oog te staan met de gruwelen van de oorlog.

Een van de mannen, een Unteroffizier uit Teerose II, schreef later die dag in zijn dagboek:

"Vannacht werd in onze omgeving een Engelse viermotorige machine neergeschoten. Van de machine liggen alleen stukken in het rond. Eveneens van de mensen: hoofden, voeten, armen, lichamen, hersenen, deels nog gekleed en deels reeds geheel verkoold. Een verschrikkelijk gezicht. Daardoor kan iemand de eetlust geheel vergaan. Maar desondanks moet ik me erover verbazen hoe afstandelijk ik tegenover deze lijken sta. Zonder veel gevoel. De verkoolden lichamen of verspreid liggende hoofden zouden ook van een dier hebben kunnen zijn."

Dat de Unteroffizier geenszins overdreef bij het weergeven van hetgeen hij zag, tonen de foto's aan die zijn kameraden ter plekke namen. De heer L. Brunsting, boswachter in dienst van de Vereniging voor Behoud van Natuurmonumenten, woonde in het Jachthuis, dat een kilometer of 4 verder aan de Eerbeekseweg lag. Hij had 's nachts wel wat 'gerommel' gehoord, maar had daar verder geen aandacht meer aan geschonken. Het 'rommelde' in die tijd wel vaker in de omgeving van de Duitse nachtjagerbasis Deelen. Al vroeg in de ochtend hoorde hij van een fietser die de Eerbeekseweg af kwam, dat in de richting van de Apeldoornseweg een bommenwerper op de weg was neergestort. Brunsting pakte onmiddellijk de fiets, het vliegtuig lag immers in 'zijn' gebied, de Imbosch. Op de plaats des onheils aangekomen, zag hij dat er al een aantal Duitse soldaten bij het wrak liep. Hij zette zijn fiets tegen een boom en scharrelde wat tussen de wrakstukken rond, op zoek naar nuttige informatie om via de Ondergrondse door te geven. Het was per slot niet het eerste geallieerde vliegtuig dat in zijn terrein was neergekomen. De Duitsers lieten hem begaan. Boezemde zijn boswachtersuniform de Duitsers onwillekeurig gezag in? Maar toen er een auto met officieren arriveerde, kreeg Brunsting te horen, dat hij verdwijnen moest. Slechts met tegenzin nam hij zijn fiets over de schouder en liep nog een keer tussen de wrakstukken door om dan in de richting van de Apeldoornseweg weg te fietsen. In de loop van de dag werden de stoffelijke resten van de vliegers geborgen en na identificatie op 17 juni 1943 op de gemeentelijke begraafplaats Moscowa in Arnhem ter aarde besteld.

Enige overlevende Bob Pegg

Bob Pegg had geen flauw idee waar hij was terechtgekomen; in Nederland of nog in Duitsland? Hij trok de parachute om zich heen en probeerde wat te slapen. Een onwezenlijk gevoel kwam over hem toen hij de bommenwerpers hoog boven zich hoorde overkomen, op de terugweg naar Engeland. Het leek hem het beste zich voorlopig maar schuil te houden en hij koos daarvoor een heg uit die het terrein omzoomde waarop een kerk met een spitse toren stond. De gelovigen welke die ochtend ter kerke gingen, merkten hem niet op. Toen na de dienst de pastoor de kerk als laatste verliet, waagde Bob het er op en sprak hem aan. De pastoor zegde toe hulp te halen. In afwachting daarvan trok de Canadees zich weer terug achter de heg. Die avond verschenen er twee mannen om hem op te halen. Ze hadden een jas bij zich die hij moest aantrekken. Ze begaven zich naar de oever van een rivier, waar een boot bleek klaar te liggen. De mannen roeiden hem naar de overzijde en namen hem mee naar hun boerderij. Ze spraken geen Engels, maar wisten hem toch duidelijk te maken dat hij een bord pap kon krijgen. Hij aanvaardde het aanbod in dank. Het wachten was toen op iemand met wie hij zou kunnen overleggen wat er verder te gebeuren stond. Laat in de avond arriveerde er een dame van middelbare leeftijd die perfect Engels bleek te spreken. Ze was lerares Engels van Prinses Juliana geweest. Uit het gesprek werd Bob spoedig duidelijk dat velen in de omgeving al op de hoogte waren van zijn aanwezigheid op de boerderij. Om de mensen die hem zo gastvrij hadden ontvangen niet nodeloos aan gevaar bloot te stellen, drong hij er op aan, dat hij aan de bezetter zou worden uitgeleverd. Er was geen andere keus. Hij werd naar het huis van een jong echtpaar gebracht, dat erg aardig voor hem was, maar hem toch maar in afwachting van de komst van de Duitsers in een kleine ruimte in hun huis opsloot. Die voerden hem via Arnhem naar Utrecht af. In de laatste stad vernam hij van een hoge Duitse officier, dat alle leden van de bemanning in het vliegtuig waren gevonden en op de navigator na, die geen herkenningsplaatje had gedragen, waren geïdentificeerd. Toen ze hem de namen van de wel geïdentificeerden noemden, besloot Bob hun te vertellen, dat de niet-geïdentificeerde man Sergeant R.A. Beaton was. Van Utrecht werd Pegg hij naar Amsterdam gebracht, waar hij met nog een aantal krijgsgevangenen genomen vliegers in de gevangenis

aan de Weteringschans werd vastgehouden tot het volgende transport naar het bekende verhoorkamp DULAGLUFT bij Frankfurt zou plaatsvinden.

Kamp Stalagluft

Zijn uiteindelijke bestemming werd het kamp STALAGLUFT 6 dat in de buurt van de stad Memel, ten noordoosten van Königsberg in Oost-Pruisen lag. Hij verbleef er met tussen de 4.000 en 6.000 krijgsgevangenen die afkomstig waren van de R.A.F. en de Amerikaanse luchtmacht. De Duitsers besloten het kamp in juli 1944 te ontruimen. De opmars van de Russen was de reden van dat besluit. De gevangenen werden in een kolenboot geladen en over de Baltische Zee naar Stettin vervoerd, in de buurt waarvan ze tot 6 februari 1945 in STALAG 2B geïnterneerd bleven. Het was opnieuw de opmars van de Russische legers die de Duitsers deed besluiten de krijgsgevangenen te verplaatsen. Vanaf 6 februari 1945 tot eind april trok de grote groep van krijgsgevangenen te voet

Kamp Stalagluft 6 in Duitsland

naar het westen. Het werd een barre tocht, de mannen leden grote ontberingen en er vielen veel doden. Eind april ontmoette de trieste stoet in de buurt van Belsen, ten zuiden van Hannover, de voorhoede van de oprukkende Britse troepen. Vanuit Celle werd Bob Pegg begin mei overgevlogen naar Engeland. In Bournemouth vond de gebruikelijke debriefing plaats. Ongeveer een maand later keerde hij terug naar Canada, waar hij op 1 augustus 1945 werd gedemobiliseerd en terug ging naar zijn woonplaats Oxbow in de prairies van de provincie Saskatchewan. Op 11 augustus van datzelfde jaar zette hij op verzoek van een Canadese luchtmachtinstantie nog eenmaal in het kort uiteen wat de bemanning van de R5551 was overkomen. Daarmee was de zaak afgedaan.

September 1982, bezoek van Bob Pegg aan Willem Methorst op Groenendaal bij T...

Bob Pegg vestigde zich als boer in Oxbow en trouwde. Hij en zijn vrouw Betty kregen vier kinderen. Bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd deed Bob zijn boerderij van de hand. Het werd tijd om rustiger aan te doen.

Gedenksteen voor gefusilleerde Emmapyramide

Plaats	Rozendaal
Aantal slachtoffers:	10
Datum:	13 december 1944

Dit monument licht aan een bospaadje bij de houten uitkijktoren bovenop de Emma Pyramide. Naast deze toren is een gedenksteen geplaatst voor tien mannen die hier op 13 december 1944 zijn gefusilleerd.

Herdenking en gedicht

Op 13 december 1997 is door de gemeente Rozendaal een gedenksteen geplaatst met daarop hun namen. Nabestaanden uit het hele land hebben toen die plechtigheid bijgewoond. Ieder jaar, op 4 mei, legt het gemeentebestuur van Rozendaal bloemen bij dat monument. In 2022 is er een indringend gedicht over deze executie bij geplaatst, gemaakt door Frits Koning uit Rozendaal. Hij schreef hierover nadat hij een keer helemaal alleen op de herdenkingsplek was geweest. "Het verhaal kwam in de stilte van het bos ineens bij me binnen. Hoe het toen geweest moet zijn." Koning zette zijn gevoel op papier en droeg dit gedicht vorig jaar voor het eerst voor tijdens de herdenking van de fusillade. Omdat het gedicht de situatie en de sfeer weergeeft, besloot het bestuur van Velp voor Oranje het vast te leggen op een bord bij de herdenkingsplaats.

Represaille voor een burgeraanval op Duitse posten

Op 13 december 1944 zijn hier tien jonge mannen werden geëxecuteerd, dichtbij de Emmapyramide. Ze zaten gevangen in de kluis van de Rotterdamsche Bank in Velp, tegenover het postkantoor. De divisiecommandant van de 6e Divisie Fallschirmjager, gelegerd in Velp, verlangt strenge maatregelen tegen de burgerbevolking, omdat posten van de Fallschirmjager zijn beschoten. Acht mannen zullen standrechtelijk worden doodgeschoten. Obergruppenführer Rauter wijst acht mannen aan die ervan zijn beschuldigd, dat zij naar de vijand willen overlopen. Het waren stuk voor stuk heldhaftige, moedige jonge kerels, die geprobeerd hadden zich aan te sluiten bij de geallieerden om zodoende te helpen om ons land (verder) te bevrijden. Ze werden naar Velp gebracht uit diverse delen van het land.

Gemarteld en geëxecuteerd

Geen van de gearresteerde jonge mannen was – voor zover bekend – actief betrokken bij verzetswerk. Sommigen waren ondergedoken om niet in Duitsland te werk gesteld te worden. Toen de geallieerden het Zuiden van Nederland hadden bevrijd, wilden ze – onafhankelijk van elkaar – de rivieren oversteken en zich voegen bij de legers van de Canadezen, Engelsen en Amerikanen. Ze belandden uiteindelijk allemaal in de beruchte gevangenis van de SD; in het gebouw van de Rotterdamsche Bank in Velp. De SD was zeer gevreesd om haar martelmethoden.

Op de middag van 12 december 1944 werden de acht mannen met een vrachtwagen opgehaald. Waar ze de nacht hebben doorgebracht, is niet bekend. Bij zonsopgang van 13 december werden de volgende jongens doodgeschoten en nabij de executieplaats in een massagraf gegooid. Toen het massagraf na de oorlog werd geopend, bleek uit de ingeslagen schedels en andere verminkingen dat de jongens voor hun executie zijn gemarteld. Hun lichamen zijn na de oorlog herbegraven in hun woonplaatsen.

Wie waren deze tien jonge mannen?

Leonard Toepoel (22 jaar) uit Amsterdam en Reyer van de Haar (25 jaar) uit Nijmegen. Na Dolle Dinsdag probeerden ze met het bevrijde zuiden te bereiken door de Waal over te steken bij Opheusden om zich aan te sluiten bij de geallieerden. Ze werden echter door de Engelsen teruggestuurd, waarna ze in de armen liepen van de Duitsers. Die troffen bij de twee gedetailleerde kaarten aan die ze eerder hadden gekregen, waardoor ze voor spionnen werden aangezien. Beiden werden, net als de 19-jarige Josephus Bernardus Radstake uit Schiedam, gearresteerd en in Velp gevangen gezet op 22 oktober 1944 opgesloten in de politiecellen van Bureau Woudoord in Velp. Daar werd niet zachtzinnig met gevangenen omgesprongen. Wegens de vermeende spionageactiviteiten en de verdenking over te willen lopen naar de geallieerde troepen werd Leo 14 uur lang aan een stevig verhoor onderworpen

De Groningers Douwe Ruitinga (22 jaar) en Willem Jongsma (20 jaar) bleken bij een controle in het bezit van plattegronden. Verdacht van spionage werden ze opgepakt en in Velp opgesloten. Anthonius Brand (35 jaar) uit Montfoort was 'op weg naar de Britten', maar werd gearresteerd in het 'Sperrgebiet' tussen Rhenen en Wageningen. Ook Gerardus Brand uit Berkel en Rodenrijs (21 jaar) en Evert Kaper uit Wormerveer (19 jaar), werden bij hun poging zich bij de Engelsen aan te sluiten, gepakt en overgebracht naar Velp.

Later op de dag zijn op dezelfde plaats nog twee jongens geëxecuteerd. Ze zaten tot dan toe gevangen in Ede. Het betreft de Haagse studenten Willem van Balen (22 jaar) en David Bakker (21 jaar). Eind oktober waren ze naar de Alblasserwaard gereisd om eten te halen voor hun families. Ter plaatse besloten ze om de Lek over te steken en zich aan te sluiten bij de geallieerden. Ze werden gepakt en opgesloten.

Gedenksteen voor gefusilleerde Rozendaal

Plaats:	Rozendaal
Aantal slachtoffers:	3
Datum	25 oktober 1944

Deze kleine gedenksteen langs de weg is de aanleiding geweest van mijn idee om in 2020 een Liberation Ride te maken.

Ik fietste toevallig langs deze kleine gedenksteen langs de weg en zag er bloemen bij liggen. Ik was nieuwsgierig en besloot even te kijken wat erover te vinden was. Wat was hier nu gebeurt? Ik zag op deze plek verder niet zoveel behalve de namen op een steen en besloot er naar te googelen. Geschokt was ik van het verhaal wat ik vond achter deze gedenk steen. Ik ben naar boven gelopen om de kogelgaten te bekijken en heb de rest van mijn fietstocht nagedacht over het verhaal van deze drie jonge mannen. Ik bedacht dat er veel meer van dit soort plekken moesten zijn in onze omgeving en zo ben ik in 2020 begonnen met de 1^e versie van de Liberation Ride.

In het verzet gefusileerd

Vlakbij de Geërfdenbank, is een zwerfkei te vinden ter nagedachtenis aan drie Arnhemse verzetsmensen die hier in het bos door de bezetter zijn gefusilleerd. Het gaat om J. Klaver, H.J. Kuyper en C. Mozes. De tekst op de zwerfkei luidt: "IN HET VERZET GEFUSILLEERD".

Boven deze tekst zijn de drie namen aangebracht. De executie vond plaats op 25 oktober 1944.

De gedenksteen is niet op de exacte plaats van executie geplaatst. Op verzoek van nabestaanden is het monument zodanig gesitueerd dat het vanaf de openbare weg te zien, als je het paadje iets omhoog loopt kom je bij het zogenaamde Geërfdenbank; hier zijn de drie mannen destijds doorgeschoten de kogelgaten nog terug te vinden in de stenen bank.

Links: de geërfdenbank, rechts detail van de kogelgaten die nog zichtbaar zijn in het plaquet

Jan Klaver

Charles Mozes

Harry Kuyper

Drie doodgeschoten verzetsstrijders

Jan Klaver, Harry Kuyper en Charles Mozes, drie Arnhemse mannen die na de evacuatie van de stad blijven zorgen voor de ouden en zieken die in de wijk Geitenkamp zijn achtergebleven. Dat doen ze met vervalste papieren, maar ze moeten het met de dood bekopen. Op 25 oktober 1944 zijn ze gefusilleerd bij de Geërfdenbank in Velp.

Als alle inwoners van Arnhem na Operatie Market Garden moeten evacueren, wordt er geen officiële hulp georganiseerd voor zieken en bejaarden. Jan Klaver, Harry Kuyper en Charles Mozes trekken zich het lot van deze mensen aan en nemen de verzorging van zieken en bejaarden op zich. Jan Klaver, gemeenteraadslid in Arnhem, was al voor de oorlog betrokken bij het verzet tegen het nazi-regime. Tijdens de bezetting steunt hij het verzet met ingezameld geld.

Charles Mozes heeft ervaring als hospitaalsoldaat en hij beheert de apotheek van enkele huisartsen op de Geitenkamp. De mannen weten aan Rode-Kruisarmbanden te komen, Harry Kuyper vervalst de bijbehorende papieren en ze regelen een Duitse vrachtauto. Daarmee kunnen ze hulpbehoevenden vervoeren en verzorgen. Dat gaat een tijdje goed, totdat Charles Mozes op 18 oktober op de Geitenkamp wordt aangehouden door Duitse soldaten. Ze ontdekken dat zijn papieren vals zijn. Mozes wordt opgepakt en zal niet meer vrij komen.

Kort daarna worden Jan Klaver en zijn vrouw opgepakt op hun onderduikadres in Velp. Als de Duitse Sicherheitsdienst het huis van Charles Mozes doorzoekt, vinden ze daar Harry Kuyper en zijn vrouw. De vrouwen en kinderen worden vrijgelaten, met de opdracht zo snel mogelijk te verdwijnen. De mannen worden opgesloten in het politiebureau van Velp. Omdat Charles Mozes en Harry Kuyper half Joods zijn, wordt het vervalsen van de papieren als 'Jodenzaak' overgedragen aan de Dienststelle van de SS-er Franz Fischer in Velp. Mozes, Kuyper en Klaver zullen de dagen erna zwaar worden verhoord, waarbij de Duitsers marteling niet schuwen.

Op 25 oktober worden de mannen afgevoerd naar de Geërfdenbank, in de bossen tussen Velp en Rozendaal. Daar worden ze gefusilleerd en achtergelaten op het bospad. Later op de avond begraven onbekenden hun lichamen daar. Tot op de dag van vandaag zitten er kogelgaten in de bank, die aan deze tragische gebeurtenis herinneren.

April-Mei-staking

Plaats: Arnhem
Aantal slachtoffers: 19
Datum: Mei 1943

Het monument aan de Waterbergseweg in Arnhem is opgericht ter nagedachtenis aan de negentien mensen die hier tijdens de April-Meistaking door de bezetter op 3, 4 en 5 mei 1943 zijn gefusilleerd op de Waterberg. In 1945 is de plaats van de executies achterhaald. Een man die op 4 mei 1943 hout aan het sprokkelen was in de bossen had de vrachtwagen met Duitse militairen en Nederlanders voorbij zien rijden en schoten gehoord en wist de plek aan te wijzen.

De 19 slachtoffers

Het zijn zeven medewerkers van N.V. Verenigde Nederlandsche Rubberfabrieken Hevea te Heveadorp, drie medewerkers van N.V. Motorenfabriek Thomassen te Rheden, vier medewerkers van Vulcanus en IJzergieterij Industrie te Vaassen en vijf medewerkers van Meubelfabriek WEBE te Beneden-Leeuwen. Ir. Munter, de bedrijfsleider van N.V. Verenigde Nederlandsche Rubberfabrieken Hevea gaf tijdens de staking opdracht de stoomkraan van de rubberproductie dicht te draaien. De productie van rubber gasmaskers voor Duitsland werd daarmee stilgelegd. Om die reden werd hij samen met zes collega's opgepakt en gefusilleerd. Deze werknemers zijn:

- Pouwel Dijkstra, 54 jaar, geboren te Terneuzen, bankwerker.
- Jan Kleefsman, 27 jaar, geboren te Sappermeer, bankwerker.
- Cornelis Willem Knipscheer, 28 jaar, geboren te Wageningen, kantoorbediende.
- Jacques Mathieu Joseph Quaadvlieg, 25 jaar, geboren te Linne, kantoorbediende.
- Henry Charles Munter, 42 jaar, geboren in Nederlands- Indië, bedrijfsleider.
- Gerrit Peters, 44 jaar, geboren te Heteren, fabrieksarbeider.
- Willem George Frederik Weimar, 31 jaar, geboren te Arnhem, boekhouder.

In het weekend van 30 april 1943 werden drie leden van het stakingscomité van het bed gelicht en afgevoerd naar Vucht. Op maandag 3 mei werden bij het betreden van het fabrieksterrein van N.V. Motorenfabriek Thomassen drie leden van het stakingscomité gearresteerd op aanwijzing van een NSB-“collega” en afgevoerd naar het Kraton op de Utrechtseweg 55. In dit pand was een telefooncentrale van de PGEM gevestigd tot deze in de oorlogsjaren gevorderd werd door de Duitsers en in gebruik werd genomen als Aussenstelle Arnheim van de Sicherheitsdienst/ Sicherheitspolizei. In het gebouw was ook de centrale van een eigen telefoonnetwerk van de PGEM. Doordat de Duitsers hiervan niet op de hoogte waren, kon het jarenlang door het verzet gebruikt worden om berichten door te geven. De leider van dit telefoonnetwerk, Ir. Alex Hartman, zat bij de Arnhemse afdeling van de LKP. De Duitsers werd op de mouw gespeld dat de telefoonautomaat voor dit telefoonnetwerk van groot belang was voor de elektriciteitsvoorziening. Om deze reden mochten telefoontechnici nog in Kraton komen. Zo kon het verzet haar berichten doorgeven. In de kelders van het gebouw waren cellen ingericht waar opgepakte burgers werden ondervraagd. De volgende medewerkers van Thomassen zijn opgepakt en op 4 mei op de waterberg gefusilleerd:

- Bartus Pessink, 38 jaar, geboren te Deventer, machine bankwerker.
- Jan Tjalkens, 41 jaar, geboren te Arnhem, controleur.

- Jochem Adam Versteeg, 36 jaar, geboren te Arnhem, slijper.

Hendrik Jan Kroeze, 42 jaar, geboren te Heerde, bakker bij Van Arks Beschuitfabriek werd in de nacht van 1 op 2 mei opgepakt. Op 3 mei werd hij verplaatst naar een villa naast de IJzergieterij. Op 4 mei werd hij met enkele medewerkers van deze fabriek gefusilleerd.

Het is onbekend wie de staking bij Vulcanus en de Industrie Vaassen heeft georganiseerd. Op 3 mei werden van beide fabrieken tien arbeiders afgevoerd. Zij zijn later vrijgelaten. Vier verdachten werden ter dood veroordeeld. Eén van hen, Willem van Norel, wist te Wenum te ontsnappen uit de wagen die de gevangenen naar de Waterberg bracht. De anderen werden op die dag, 4 mei 1943, gefusilleerd. Deze werknemers waren:

- Hendrik Eilander, 27 jaar, geboren te Heerde, fabrieksarbeider.
- Hendrik Proper, 39 jaar, geboren te Vaassen, fabrieksarbeider.
- Herman Jan van Werven, 33 jaar, geboren te Vaassen, fabrieksarbeider.

Negen werknemers van Meubelfabriek WEBE zijn tijdens de stakingen op 3 mei opgepakt. Zij werden twee dagen vastgehouden tot het doodsvonnis werd uitgesproken. Jan Walraven heeft na deze uitspraak gesteld dat hij de opdrachtgever was en de verantwoordelijkheid droeg voor de staking. Van vier mensen werd het doodsvonnis gehandhaafd en Jan Walraven werd aan deze groep toegevoegd.

- Cornelus Johannes van Emmerloot, 44 jaar, geboren te Wamel, ijzerwerker.
- Lambertus Wilhelmus Hendriks, 32 jaar, geboren te Wamel, meubelmaker.
- Gerardus Marinus van Kampen, 24 jaar, geboren te Wamel, meubelmaker.
- Johannes Antonius Walraven, 31 jaar, geboren te Wamel, meubel fabrikant.
- Antonius Wilhelmus Wijmans. 31 jaar, geboren te Megen, meubelmaker.

Wat is de April-Meistaking?

De April-meistaking (ook bekend als de melkstaking of mijnstaking) was een staking in 1943 in Nederland tegen de gedwongen arbeidsinzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het is het meest massale protest van bezet Europa en de grootste staking uit de Nederlandse geschiedenis.

In 1943 werd door 'Wehrmachtbefehlshaber' generaal F. Christiansen aangekondigd dat 300.000 Nederlandse militairen alsnog in krijgsgevangenschap zouden worden afgevoerd. Dit nieuws verspreidde zich als een lopend vuurtje door Nederland, nog voordat de officiële bekendmaking in de avondbladen van donderdag 29 april 1943 verscheen.

Drukkerij Smit aan de Telgen in Hengelo had diezelfde middag het nieuws namelijk al op de ruiten van de drukkerij geplakt, zodat iedere voorbijganger het onheilspellende bericht kon lezen. Als protest tegen deze maatregel brak spontaan overal in Nederland de April-Meistaking uit. Telefonistes in Hengelo gaven het bericht door aan collega's in andere plaatsen: 'Hengelo staakt - staakt u ook?'

De bezetter reageerde furieus. Met goedkeuring van rijkscommissaris dr. Arthur Seyss-Inquart werd het 'Polizei-Standgericht' ingevoerd. De bedrijfsfunctionarissen kregen het bevel om maandag 3 mei 1943 het werk te hervatten. Mensen die geen gehoor gaven aan deze oproep, konden op zware straffen rekenen. Het gevolg was dat de meeste arbeiders weer aan de slag gingen. Slechts enkelen besloten onder te duiken.

Voor de Dakota FZ626

Plaats: Bakenberg
 Aantal slachtoffers: 5
 Datum: 19 september 1944

Let op bij het indraaien van dit kleine gravelweggetje vind je een kleine gedenksteen aan de rechterzijde op de hoek met een open veld. Met daarop de prachtige toepasselijke tekst:

***The secret of hapiness is freedom
 The secret of freedom is courage***

Op 19 september 1944 werd Dakota FZ626 tijdens een bevoorradingsvlucht naar het slagveld in Arnhem geraakt door Duits luchtafweergeschut. Pilot P/O J.L. (Len) Wilson heeft geprobeerd om zijn vliegtuig op een flak-positie te laten crashen; Wilson wist daarbij een luchtdoelkanon te raken. Alleen de navigator W/O L.C. Gaydon en de twee air despatchers, Driver V. Dillworth en Driver W. Jenkinson overleefden de crash. Ze werden krijgsgevangen genomen.

De omgekomen bemanningsleden werden eerst ter plekke begraven. Na de oorlog zijn ze herbegraven op het oorlogskerkhof in Oosterbeek.

Het ging om:

- Pilot Officer J.L. Wilson (piloot)
- Flight Sergeant H. Osborne (co-piloot)
- Flight Sergeant R.F. French (radio operator).

De overige twee despatchers: Driver R.C Newth, was gewond geraakt en naar het ziekenhuis in Arnhem gebracht, waar hij later overleed. Lance Corporal J. Grace werd in december 1988 pas geïdentificeerd. Ook zij zijn begraven in Oosterbeek.

Air Despatch Monument

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: 79

Het Air Despatch Monument herdenkt de 79 gevallen van het Air Despatch Squadron die stierven tijdens de slag om Arnhem. Op het monument zie je een in natuursteen uitgehakte parachute met bevoorradingsmanden en de insignes van de Royal Army Service Corps en de Airborne Forces. In de parachute is een bronzen Dakota aangebracht.

Op het monument staat (vertaald in het Nederlands)

“Opgedragen ter nagedachtenis aan de luchtverzenders van het Royal Army Service Corps die, samen met vliegtuigbemanningen van de Royal Air Force en de Royal Canadian Air Force, hun leven gaven in dappere pogingen om de luchtlandingstroepen te bevoorraden tijdens de Slag om Arnhem (Operatie Market Garden). 18 – 25 september 1944. Opgericht door hun kameraden en luchtverkeersleiders uit heden en verleden, met de genereuze hulp van de burgemeester en wethouders van Renkum, en andere vriendelijke Nederlandse Vrienden. 18 september 1994.

Wat zijn Air Despatchers?

Dit waren de goederenvluchten die na de luchtlandingen van Airborne waren gepland om de gedropte soldaten te bevoorraden met bijvoorbeeld, eten, drinken, medische middelen, radioapparatuur en natuurlijk wapens en munitie. Deze goederen werden in kisten of containers met parachutes uit het vliegtuig gedropt.

Airborne militaire begraafplaats

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: 1759
Datum: September 1944

De Oorlogsbegraafplaats van het Gemeenebest in Oosterbeek bevat de graven van de Engelse Soldaten die stierven tijdens Operation Market Garden in september 1944 en de gevechten die daarna volgden in dit gebied.

Op deze militaire begraafplaats bevinden zich 1.680 Oorlogsgraven uit het Gemeenebest (UK), waarvan 245 niet geïdentificeerd zijn. Daarnaast zijn er 73 Poolse en 3 Nederlandse Oorlogsgraven, alsmede 3 graven van medewerkers van de Commonwealth War Graves Commission.

De meeste zijn hele jonge soldaten die sneuvelde tijdens of na de Slag om Arnhem; onderdeel van Operatie Market Garden in september 1944. Officieel heet deze begraafplaats Arnhem Oosterbeek War Cemetery.

De Gronert-tweeling

Plaats: Oosterbeek
 Aantal slachtoffers: 2
 Datum: September 1944

Net voordat je het hek doorgaat om richting de spoorbrug te fietsen zie je aan je linkerkant een paal staan met een klein bordje erop. Hierop het verhaal over een Engelse tweeling die sneuvelt in de oorlog

De Gronert-tweeling

Tommy en Claude Gronert werden begin 1923 geboren in Carn Brea, nabij Redruth in Cornwall. Deze onlosmakelijke tweeling leefde, werkte en stierf samen, hun levens nauw met elkaar verweven tot het bittere einde.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, meldde de tweeling zich aanvankelijk bij het Hampshire Regiment, voordat ze vrijwillig overstapten naar de luchtlandingsinfanterie. Hun moedige inzet leidde hen in 1943 naar Italië, waar ze als parachutisten deelnamen aan de strijd. In september 1944 werden Tommy en Claude ingezet tijdens Operatie Market Garden bij 6 Platoon, 'B' Company.

Tijdens deze operatie parachuteerden ze op Drop Zone X nabij Heesum. Aanvankelijk leek 'B' Company succesvol, en bereikte de eenheid de spoorbrug over de Rijn in Oosterbeek. Helaas verliep de missie niet zoals gehoopt. Een verkenningsgroep werd op pad gestuurd om de situatie te verkennen, en Tommy was een van de leden. Claude kreeg de opdracht om de achterhoede te beschermen.

Tijdens hun verkenningstochten verschenen Duitse patrouilles, die de Paratroopers dwongen om dekking te zoeken. De Wehrmacht-soldaten leken zich over te geven door hun wapens in de lucht te steken. Echter, toen luitenant Cane van 'B' Company naar voren stapte om de situatie te beoordelen, openden de Duitsers onverwacht het vuur. Luitenant Cane werd onmiddellijk gedood, en Tommy raakte dodelijk gewond. Toen Claude zag wat er met zijn broer was gebeurd, rende hij naar voren om hem te hulp te schieten. Helaas werd hij daarbij zelf dodelijk getroffen.

Naast elkaar begraven in Oosterbeek

Tommy en Claude Gronert liggen naast elkaar begraven op de Oorlogsbegraafplaats Arnhem Oosterbeek. Hun grafstenen dragen een inscriptie die door hun moeder is gekozen: *"De winden van de hemel waaien zachtjes hier waar degenen liggen te slapen die ons zo dierbaar waren."*

Spoorbrug Oosterbeek

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: veel, maar exacte aantal onbekend
Datum: September 1944

We rijden hier door het hek langs de spoorbrug over de Rijn bij Oosterbeek. Deze Noordelijke kant van de Rijn is in 1944 tijdens Operation Market Garden eventjes bezet geweest door de geallieerden. De brug die je hier ziet was er toen helaas al niet meer want hij werd voor de neus van de geallieerden opgeblazen door de Duitsers. Daarna was de enige oversteek van de Rijn de brug midden in Arnhem, die later de John Frost brug genoemd is. Deze brug was dus cruciaal om in handen te krijgen, zodat de allieerden vanuit het zuiden door konden Duitsland in. Maar dit mislukte...

De Spoorbrug Oosterbeek, over de Rijn tussen Driel en Oosterbeek, werd op 10 mei 1940 opgeblazen door de Nederlandse genie om de opmars van het Duitse leger te bemoeilijken (zie foto) De brug was daarnaast een belangrijk bruggenhoofd in de plannen van Market Garden, maar deze werd op 17 september 1944 door de Duitsers opgeblazen

De Duitsers blazen de spoorbrug op voor de neus van de Britten

Het was een machtige metalen constructie uit 1897: de spoorbrug over de Rijn bij Oosterbeek. Het veroveren van deze brug was een van de doelen die het 2nd Battalion van de 1st Parachute Brigade onder leiding van kolonel John Frost bij de luchtlandingen had meegekregen. Het was ze bijna gelukt en het had het verloop van de strijd bij Arnhem ingrijpend veranderd. Maar terwijl Britse paratroopers over de brug stormden, werd de spoorbrug door de Duitsers opgeblazen. Het opblazen van de spoorbrug komt op het conto van een eenheid van een mobiel peloton van het Bataillon Krafft, die de zuidelijke kant van de bruggen en de veerpont bewaakten.

Het verslag van Peter Barry

Luitenant Peter Barry, leider van het 9e Peloton van C Company had de opdracht gekregen om met zijn mannen de brug in te nemen. In het boek over de Slag om Arnhem van Martin Middlebrook staat het verslag dat Peter Barry van de strijd gaf:

“Terwijl we achter een dijk in dekking lagen, zag ik iemand van de overzijde van de brug naar het midden rennen. Ik zag dat hij bukte om iets te doen. Hij was in het zwart gekleed en had een Duitse legerpet op. De afstand tussen ons was ongeveer 500 meter. Ik gaf de brenschutter opdracht om het vuur te openen, maar de Duitser ging er vandoor zonder dat hij geraakt werd. Hij had duidelijk uitgevoerd wat hij moest doen en ontsnapte nu.

Daarop kwam de compagniecommandant naar voren en gaf opdracht met een sectie de noordkant van de brug in te nemen. Dat was onze kant. Met een sectie van negen man ging ik op de brug af; twee andere secties bleven in dekking. Het was vlak, open land. We bereikten de noordzijde van de brug en klommen de spoordijk op. We waren daar zonder problemen beland. Daarom riep ik naar mijn mannen dat we net zo goed meteen door konden trekken om de hele brug in te nemen.

Ik keek naar achteren om te zien of ze me volgden. We gooiden een rookgranaat, maar de wind kwam helaas uit de verkeerde hoek. Toch gaf het wel enige dekking. We renden zo snel we konden door de rook over de brug. Hij was heel lang. De ondergrond bestond uit metalen platen waarop onze bespijkerde kistjes een hels lawaai maakten. Na ongeveer vijftig meter moesten we even stoppen. Ik zei dat ze in dekking moesten gaan. We waren net boven het water gekomen.

Terwijl we daar zo lagen, vloog de middelste overspanning van de brug de lucht in. De metalen platen vlak voor me kwamen omhoog. We hadden geluk dat we net waren gestopt, anders waren we met z'n allen de lucht in gevlogen. Nu was er niemand gewond bij de explosie.

Meteen daarop voelde ik dat er iets in mijn been insloeg. Ik vroeg of iemand een schot had gelost, maar ze riepen in koor van niet. Het was een Duitse kogel geweest. Toen voelde ik een kogel door mijn rechter bovenarm heen schroeien. Mijn arm leek losgeschoten te zijn. Hij draaide in het rond, het bot was volkomen losgeschoten. Er vielen maar een paar schoten, maar de schutter had mij eruit gepikt als leider en me netjes uitgeschakeld.

Als we daar in de buurt hadden mogen landen, hadden we er op af kunnen stormen en was het een peulenschil geweest om die brug in bezit te nemen. Daar. Op die plaats. In de weilanden tussen de spoorbrug en Oosterbeek. Dat was de plaats waar we hadden moeten landen. Maar ze moesten ons zo nodig afzetten op de verkeerde plek. Nu waren ze drie uur van tevoren gewaarschuwd en konden ze de brug oplazen.”

Britse troepen in Oosterbeek hebben zich aan weerszijden van een straat ingegraven. Aan de overkant van de straat richten de soldaten door de heg op de Duitsers die slechts tientallen meters verderop zitten.